

dyade

kulturtidsskriftet 2 2003

Den narsissistiske revolusjon
Hvorfor tør ingen forandre Iran?
Det hemmelige livet
Eksil
Stolte persere
Martyrenes tidsalder
Bryllupsdag
Overlevelse

Iran - nestemann ut?

Bilder fra et land i forandring

Høgskulen i Sogn og Fjordane

Dyade
HSF/FOSS Tidsskrift Dya
2003 rg. 35 Nr 2

H03003639

dyade.no

■ ACEM

Nestemann ut!

Statuene av Saddam Hussein har blitt veltet med verdenspressen på første benk, og George Bush har allerede blikket plantet på neste punkt i ondskapens akse: Iran.

De iranske lederne sier til de amerikanske lederne: Ikke bland dere inn i studentdemonstrasjonene i Teheran! Den amerikanske forsvarsministeren sier til det iranske presteskapat: Ikke bland dere inn i rekonstruksjonen av Irak! De iranske lederne nekter atomvåpeninspektører fra FN adgang. Idet dette *Dyade* går i trykken, er det fortsatt uklart om det vil bli noen amerikanskledet aksjon mot regimet i Teheran. Dersom det skulle skje, ville det bety nok en omveltning i det politiske livet til nasjonen som så det tyvende århundrets siste revolusjon.

I motsetning til sine to kolleger i verdens skammekrok, har Iran den siste tiden hatt den fordel at man som vestlig kan reise relativt trygt omkring og snakke med folk som åpenhertig gir deg små biter i mosaikken til en mangfoldig nasjon, rik på kulturarv og ressurser.

Iran er – som en hvilken som helst annet nasjon, styrt demokratisk, tyrannisk eller teokratisk – først og fremst mennesker. Hverdager. Når de store historiske begivenhetene feier over en nasjon, er det menneskene som lever videre. De absorberer det som har skjedd, tilpasser seg, forsøker å finne en mening med den nye tilværelsen de har fått.

Vi byr ikke på noe utfyllende bilde av Iran, men snarere en appetittvekker, en invitasjon til å lære mer om en kultur i brytningspunktet mellom det persiske, det europeiske og det arabiske. Fra det stolte gamle perseriket, via den arabiske inntrednen, frem til det tjuende århundrets siste revolusjon og dagens islamske republikk, er Iran et helt spesielt land med en særegen kulturell fortid. Men Irans problemer representerer også de utfordringene store deler av den muslimske verden står foran.

Utgangspunktet for dette Dyadenummeret er en reise foretatt av forfatterne Christopher Grøndahl og Arne Svingen i Iran i begynnelsen av 2002 – under et halvt år etter 11. september.

Ingen av personene vi har snakket med, ønsker å fremstå med full identitet. De ber om at man ikke skal beskrive deres bakgrunn og nåværende stilling, fordi de eller deres familier da vil risikere yrkesforbud, forfølgelse og i verste fall lemlestelse eller død. Av den grunn er steder, navn og omstendigheter i dette *Dyade* endret. Vi tror likevel at glimtene inn i iranernes hverdag skal være verdt lesningen.

Redaktør:

Halvor Eifring

Redaksjon:

Turid Suzanne Berg-Nielsen

Carl Henrik Grøndahl

Eirik Jensen

Ole Nygaard

Redaksjonsekretær:

Trygve Fridstrøm

Administrasjon:

Acem sekretariat

Redaksjonsråd:

Rolf Brandrud

Ole Gjems-Onstad

Torbjørn Hobbøl

Are Holen

Adresser:

Postboks 2559 Solli,

0202 Oslo

Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo

Telefon: 23 11 87 00

Telefax: 22 83 18 31

Postgiro: 0805 2 09 42 33

dyade@acem.no

dyade.no

Trykk/opplag:

Hegland Trykkeri

1200 eks

Utkommer 4 ganger i året

Abonnement

For året 2003: kr. 190.-

ISSN 0332-5792

Innhold

Den narsissistiske revolusjon	2
Maktkampens anatomi	4
Paykan	9
Hvorfor tør ingen forandre Iran?	11
Til sammenligning	15
Det hemmelige livet	17
Hva betyr navnet?	27
Eksil	28
Stolte persere	34
Martyrenes tidsalder	45
Bryllupsdag	53
Anno 1817	55
Overlevelse	57
Den kalde årstiden	60

Om artikkelforfatteren:

Christopher Grøndahl (1969) er kurslærer i Acem og forfatter. Han debuterte i 1998 med den kritikerroste romanen *Den sjette søvn*, og har siden utgitt ytterligere tre bøker, samt skrevet hørespill og sist manuset til den norske spillefilmen *Villmark*.

Artiklene i dette Dyade er basert på reiseskildringen *Ayatollah Highway* (Gyldendal, 2002), skrevet i samarbeid med Arne Svingen.

Den narsissistiske revolusjon

“Hvis folk ikke har brød, hvorfor kan de ikke spise kaker i stedet?” spurte en indignert Marie Antoinette, franskekongen Ludvig den sekstendes hustru, som endte sine dager et hode kortere på Place de Grève i Paris.

I hennes manns dagbok for den 14. juli 1789 står det “Rien” – ingenting å melde. Dagen feires nå hvert år som begynnelsen på revolusjonen og den franske republikkens fødsel.

Ellers den sommeren var Frankrikes siste konge stort sett opptatt av resultatene av jaktturene sine i Versailleskogen. Ludvig den sekstende var svært nærsynt og nektet å gå med briller. For at kongen i det hele tatt skulle ha noe å melde fra jakten, måtte tjenerne jage sammen store horder av vilt foran den skyteglade kongen. Det hendte også at de svake sikte-egenskapene gikk utover de ansatte.

Fortellingene om Ludvig den sekstende på slutten av syttenhundretallet finner sin parallell i beretningen om sjahen av Iran på slutten av nittenhundretallet. Iran er åstedet for det 20. århundrets siste revolusjon. På nyåret 1979 ble den siste sjahen styrtet, og en religiøs folkebevegelse ført frem av Ayatollah Khomeini overtok styret. Pendelen svingte fra det ekstremt vestliggjorte til det ekstremt religiøst ortodokse. Og landet Iran gikk gjennom alle revolusjonens faser – som om det fantes en lov om politiske revolusjoners struktur.

Var ikke sjahen av Iran en moderne mann? Hadde han ikke lest historie? Skjønte han ikke hvor det bar? Burde ikke to hundre år gamle erfaringer kunne komme et moderne kongehus til gode?

Innhentet av virkeligheten

Mot slutten av sin regjeringstid, da sjahen satt alene i palasset i det nordlige Teheran, kom det ham for øre at det var opptøyer i byen. Det var ingen av hans nære medarbeidere som ville fortelle ham noe som helst – han hadde lenge vært skjermet fra den politiske temperaturen i sitt eget land. Selv ikke amerikanske etterretningsagenter brød seg om å informere ham – de, som hadde hjulpet ham å komme til makten. Derfor ville sjahen endelig finne ut om ryktene om opptøyer hadde noe ved seg. Han fikk tak i sin private pilot og fløy en tur over hovedstaden i sitt private helikopter. Der fikk han bekreftet ryktene: Gatene var fulle av kamphissige, protesterende iranere. "Demonstrerer alle disse menneskene mot meg?" spurte sjahen vantro sin pilot. Piloten turde ikke svare, men tausheten hans bekreftet for Sjahen at virkeligheten så svært annerledes ut enn han hadde forestilt seg.

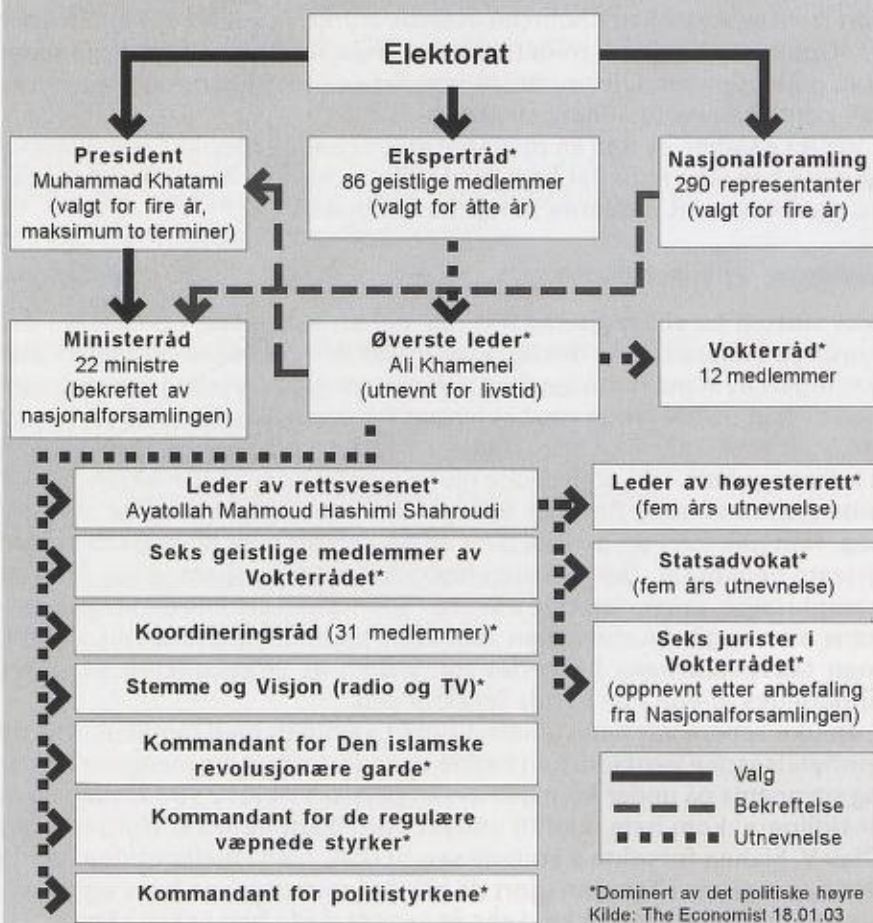
En uke senere var han i landflyktighet sammen med familien. Alle de innflytelsesrike vennene han hadde spandert sinnsyke mengder kaviar og sjampanje på under feiringen av det persiske rikets 2500-årsdag noen år tidligere, kom ham ikke til unnsetning. Blant dem var Norges kong Olav V. Sjahen forsøkte å komme seg til USA, men i mellomtiden hadde det nye regimet i Teheran gjort de blå diplomatpassene hans ugyldige. Sjahen måtte bli i Marokko. Seks år senere døde han i eksil i Egypt.

Maktkampens anatomi

Det er ikke lett å forstå seg på Iransk politikk. Selv landets offisielle maktstruktur kan gi grå hår hos garvede samfunnsvitere. Institusjonene har navn som kan virke utspekulert beskrivende (Koordineringsrådet skal løse krangler mellom Nasjonalforsamlingen og Vokterrådet) eller rett og slett Orwellske: Ikke forvent at de 86 medlemmene av Ekspertrådet som velger Den øverste leder kan noe om juss, kunst, fysikk, medisin eller noe som helst annet enn religion.

Du kan gjerne legge skylden på overdådigheten i iransk politisk diskurs og nomenklatur - et land som huser *De kjempende presters samfunn* og feirer *Den globale arroganses dag* kan ikke bare være trist - men du vil fortsatt ha problemer med å finne ut hvor den reelle makten ligger.

Plansjen under gir deg en oversikt over hvem som velger hvem. Verdt å merke seg er den forvirrende todelingen mellom presidenten og den øverste leder. Hvis du arbeider for utenriksdepartementet og har behov for å invitere Irans statsleder, hvem vil du da spørre etter?

Frihetsmonumentet i Teheran. Foto: Christopher Grøndahl

Islamske grøss

Karim vet litt om livet i eksil. Han har tilbrakt mer enn tyve år utenlands og regner ikke med å flytte tilbake til Iran. "Nå er jeg skandinav," sier han. "Barna mine vet mer om Kjell Magne Bondevik enn de vet om Ayatollah Khomeini."

Det blir etterhvert mange samtaler med Karim. Det er stille på kontoret like utenfor Oslo, firmaet hans har få oppdrag etter ellefte september. Vi sitter i kantina eller på et nøytralt møterom og Karims stemme er jevn og behersket. Likevel spør han meg ved flere anledninger: "Kommer du til å avsløre bakgrunnen min?" Den engsteligheten han viser, er dessverre typisk for iranere i eksil. Alt du sier, kan fortsatt få konsekvenser. Enten direkte, ved at du nektes å reise tilbake, eller for dem av din familie som bor igjen i Iran. Karim forteller om en venn av seg. Hun mistet stillingen som barneskolelærer etter at broren hennes, som levde i eksil, hadde uttalt seg frisinnet om det sittende regimet til en vestlig avis. Nå var hun arbeidsledig, og lærermannen måtte ta ekstrajobb som drosjesjåfør når han var ferdig med dagens undervisning, for å få endene til å møtes.

"Bare navnet *islamsk republikk* får europeere til å grøsse," sier Karim med et smil. "Mange mente at sjahen drev et av de mest progressive samfunnene i Midtøsten. Han og hans far hadde brakt fremskritt og sivilisasjon til iranerne." Var revolusjonen takken han og hans familie fikk for nasjonal jernbane, motorveier, utdanningsinstitusjoner, bedre folkehelse og jevn økonomisk vekst? Selv nobelprisvinner Jimmy Carter,

Mohammadreza Shah med sin Farah Diba regjerte Iran fra han arvet makten etter sin far i 1941 til revolusjonen i 1979. Var revolusjonen takken han og hans familie fikk for nasjonal jernbane, motorveier, utdannelse-institusjoner, bedre folkehelse og jevn økonomisk vekst?

daværende president i USA, med all sin tilgang til etterretningsinformasjon, greide ikke å forutsi den omveltningen Ayatollah Khomeini skulle bringe til Iran. Under sitt besøk i Teheran sommeren 1978, sa Carter høyt og tydelig til verdenspressen og sin gjestmilde vert at Iran var en "øy av stabilitet" i et ellers svært urolig Midtøsten.

Et halvt år senere hadde den samme Carter hendene fulle med å prøve å få frigitt 66 amerikanske gisler, alle tidligere ansatt ved den amerikanske ambassaden i Teheran. Hans løsning ble den topphemmelige Operation Desert Eagle, som ble en av de store skandalene i hans utenrikspolitiske presidentvirke, og hovedgrunnen til at han aldri ble valgt inn til andre runde i Det hvite hus.

Når folket vil ha mer

Den iranske revolusjon er det 20. århundrets siste revolusjon. Karim kaller den "en narsissistisk revolusjon": Sjahen var ingen perfekt monark, men Iran lå langt foran de fleste av sine naboland, både når det gjaldt utdannelsesnivå, økonomi og helsetjenester. Likevel var iranerne misfornøyde. De ville ha mer. Én mann visste fremfor noen å utnytte denne misnøyen, en prest ved navn Seyed Ruhollah Musavi Khomeini. Historien hadde dekket bordet for ham, og nå grep han muligheten.

Karim hadde allerede flyttet til utlandet for å studere da revolusjonen inntraff. Han fulgte begivenhetene så tett som han greide gjennom vestlige medier.

“Khomeini kunne ha vært kommunist, fascist, sosialdemokrat eller miljøaktivist,” sier Karim. “Først og fremst var han en svært veltalende folkeforfører.”

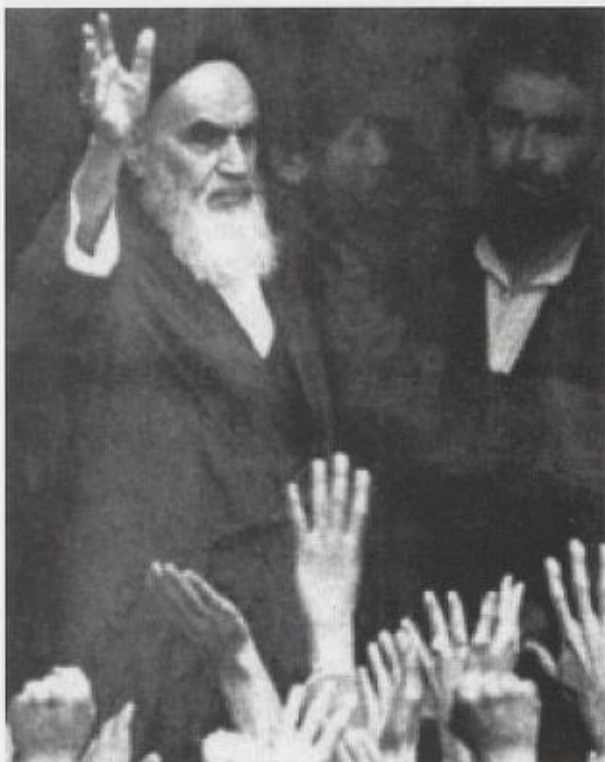
Hovedstøtten til maktskiftet fant teologen Khomeini hos befolkningen i de enorme, fattige nybygger-kvarterene i det sørlige Teheran. Gjennom hele det tjuende århundre vokste befolkningen i Teheran og de andre store byene kraftig. Fra landsbygda kom unge, håpefulle mennesker til hovedstaden for å ta del i all rikdommen ryktene fortalte at byen hadde. Men rikdommen var forbeholdt de få privilegerte. Gatene i Teheran var ikke dekket av gull. Samtidig ble tilreisende journalister og embetsmenn som oftest gjenstand for regimets generøsitet. Kostbare gaver og mondén underholdning. På syttitallet var Teheran kjent for å ha et av verdens heftigste natteliv.

Sjahens Iran var langt fra noe demokrati. Karim har mange historier om Savak – sjahens hemmelige politi – som terroriserte både den politiske og den religiøse opposisjonen. En av filmene Savak laget, finnes ennå i det iranske utenriksministeriet. Den viser hvordan organisasjonen jobbet, og gir en pekepinn om hvilken trussel folk levde under før revolusjonen. Vi ser et forhør av en ung kvinne. Først blir hun kledd naken, og en Savak-offiser begynner å brenne henne med en sigarett rundt brystvortene til hun skriker, bryter sammen og gir de opplysningene man var ute etter. Savak-offiseren gikk for å være en av de dyktigste i jobben, og derfor var det blitt laget en film av ham i aksjon som opp-lærings-materiale for andre Savak-folk. Filmen var visstnok også blitt overlatt til CIA, som hadde sørget for å sende kopier til Taiwan, Filippinene og Indonesia.

Personlig seddelpresse

Sjahan og hans familie så etter hvert Iran som sin personlige seddelpresse, der det bare var å hente ut rikdom. Karim forteller at vestlige aviser i den siste fasen av sjahveldet nesten daglig kunne melde om at sjahan, en av hans slektninger eller en annen prominent iraner hadde skaffet seg nye eiendommer – hus i San Fernando Valley eller Los Angeles, leiligheter i New York og Paris, herskaps hus i London eller på Rivieraen. Bare i Genève ble 3000 leiligheter kjøpt av iranere i de siste årene før revolusjonen. Sjahen førte an med et gods i Surrey og Villa Suvretta i St. Moritz, som han betalte 10 millioner dollar for. Selv om han bare tilbrakte noen få uker hvert år i sine hjem i utlandet, måtte de alltid stå klare til å ta i mot ham: I Villa Suvretta var oldfruen en kadsjar-prinsesse med en stab på heltid til disposisjon året rundt.

Raseriet og misunnelsen over disse eksessene var en av drivkreftene bak revolusjonen. Khomeinis genistrek var å kombinere de religiøse motivene med de sosiale. Han greide å samle misnøyen under seg, og da han ankom Teheran fra Paris, ble han hyllet som om han var den tilbakevendte profeten Mahdi.

"Hvilken rolle spiller det om han muligens var en god mann, når alt han har gjort er å senke iranerne ned i en myr av ufrihet og lidelse?"

Maktkamp og terror

"Festen fikk en brå slutt," forteller Karim. I denne perioden hadde han nesten daglig kontakt med slektningene sine. Det var alltid noe å fortelle, alle hadde på et eller annet tidspunkt blitt berørt av revolusjonen. "Det var på samme tid en lettelse og en belastning å ikke kunne være i Teheran på denne tiden," sier Karim

Snart begynte maktkampen mellom de ulike politiske fraksjonene. Da det skulle dannes et revolusjonært råd som skulle trekke opp linjene for den nye republikken, ble venstresiden, med Mujahedin – den marxistiske revolusjonære bevegelsen – i spissen skviset ut. Mujahedin svarte med terror. I en periode etter revolusjonen var det nesten daglig bombing og terrorangrep i de store byene.

Ayatollah Khomeini, mannen som overtok stillingen som Iraks høyeste religiøse leder da Khomeini døde, mistet førligheten i høyrearmen da en liten bombe plantet i en båndspiller eksploderte under fredagsmøtet han ledet. Kvelden etter ble 74 mennesker drept i en større bombeeksplosjon i det religiøse partiets Teheran-hovedkvarter. Sommeren og høsten 1981 ble nærmere tusen tjenestemenn drept i Mujahedins nye terrorpolitikk, deriblant mullaher, dommere, politisjefer, ledere i partiet (Det islamske republikanske parti) og Khomeinis rådgivere. Aksjonene hadde ofte uskyldige ofre i tillegg til dem de var rettet mot.

Paykan

De dominerer det iranske gatebildet: Nitti prosent av bilene i Iran er av modellen *Paykan 1725*. Den engelske *Hillman Hunter*-fabrikken ble demontert og solgt til Iran i 1979.

Trange tider får mange til å spe på inntekten ved å kjøre pirattaxi. For å praeie en Paykan stiller du deg halvveis ut i veibanen og roper ut destinasjonen din til passerende biler, og når noen skal i samme retning som deg, stopper de akkurat lenge nok til at du kan hive deg med.

Det finnes selvfølgelig en frodig skog av Paykan-vitser av typen:

- Hva finner du på de siste to sidene av hver Paykan-manual?
- Bussrutene.
- Hvorfor er bakruten på Paykanen oppvarmet?
- Varme hender når du dytter.
- Hvordan dobler du verdien på en Paykan?
- Fyller full tank.
- Hva kalles en Paykan med bremseser?
- Spesialutgave.

Paykan med motortrøbbel i fjellbyen Abyaneh. Foto: Christopher Grøndahl

Et av Mujahedins nesten-ofre var Karims tremenning Farah. I 1981 hadde hun og hennes mann nettopp kommet tilbake til Iran etter flere års høyere studier i Europa. De hadde funnet seg et hus i vestre Teheran. Farah forteller: "Melk var det lite av. Hver morgen måtte jeg stå opp tidlig for å stille meg i kø utenfor matvareforretningen på hjørnet. Like før klokken syv sto jeg i gaten sammen med en gruppe mennesker. Det var som en hvilken som helst dag utenfor en hvilken som helst forretning i Teheran. Plutselig kom en bil hvinende rundt hjørnet og noe kom flygende mot oss. Like etter var det en øredøvende eksplosjon, og jeg lå på bakken, dekket av blod og biter av mennesker. Jeg visste ikke hva jeg skulle gjøre, så jeg kom meg på bena og gikk hjem."

Pendelen slår tilbake

Før revolusjonen hadde Ayatollah Khomeini preket iranernes evne til å leve i harmoni uten tvang. "Vårt folk har vært i et fengsel i 35 år; ingen regjering skal kaste folket i fengsel igjen. De må få anledning til å uttrykke seg som de ønsker, selv om dette innebærer en viss grad av kaos."

Under terroren et halvt år senere var tonen en ganske annen, da han i en radiotale forkynte: "Jeg må fortelle dere at under det forrige diktatoriske regime var streiker og protestaksjoner godt i Guds øyne. Men nå som vi har fått en muslimsk regjering, en virkelig nasjonal regjering, legger fienden onde planer mot oss. Og derfor er det forbudt å oppfordre til streiker og protestaksjoner, fordi det er imot islams ånd." I denne perioden var han i full gang med å rense ut politiske motstandere. Savak, sjahens hemmelige politi ble erstattet av *Savama*, de religiøse hemmelige politi. Man kunne daglig lese om henrettelsene i avisene. I gatene kunne du få kjøpt bilder av ofrene – før og etter henrettelsene. Nakne, bleke kroppar på kjølelageret i likhuset. Etter hvert ble antallet henrettelser så høyt at man ikke lenger offentliggjorde dem.

Et land som fortjener bedre

Khomeini brukte posisjonen sin til å tillate foreldre å gifte bort sine døtre fra niårsalderen, han brukte den til å sende trekvart millioner menn i døden langs Irak-grensen, til å undertrykke befolkningen og utstede fatwaer som den over Salman Rushdie.

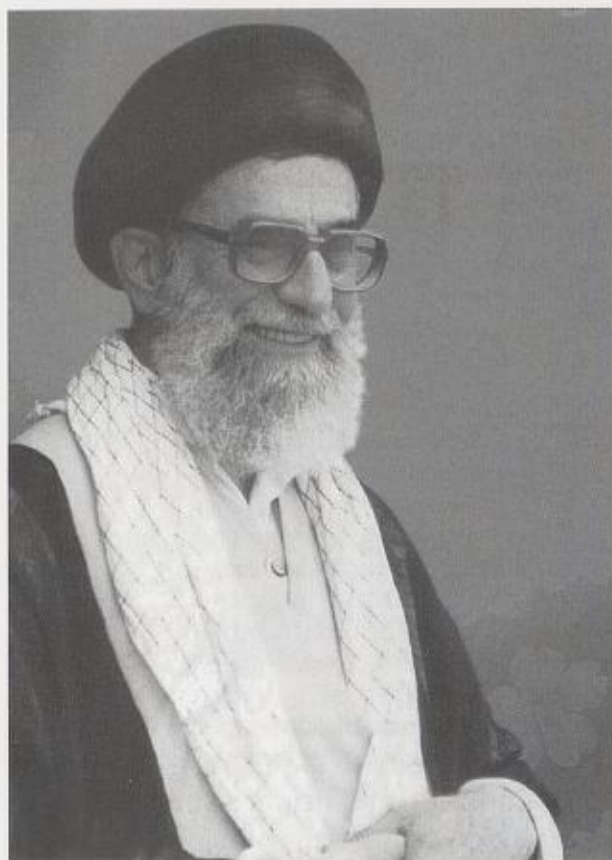
Jeg spør Karim om ikke Khomeini egentlig var en idealist, og peker på at ayatollahen forble asket livet ut, til tross for at han kunne tatt for seg av de rikdommene som hans etterfølgere mesker seg i. Karim svarer kontant: "Hvilken rolle spiller det om han muligens var en god mann, når alt han har gjort er å senke iranerne ned i en myr av ufrihet og lidelse?"

I dagens Iran frykter man fortsatt Savama. Det forsvinner fortsatt opposisjonelle uten forklaring. Det som skulle være en fakkel i den muslimske verden: En stat som forente både demokrati og muslimske verdier, har i stedet blitt nok et vanstyrt, undertrykkende regime.

"Iran er et fantastisk land," sukker Karim. "Iranere er velutdannede og kulturelt interesserte. De fortjener bedre enn å bli hundset av en gruppe mennesker som bruker religionen som påskudd for å ta seg til rette." ■

Hvorfor tør ingen forandre Iran?

De fleste iranerne jeg har diskutert politikk med, er alle overbevist om at noe kommer til å skje i Iran. "For ti år siden ville du ikke kunnet treffe iranere som åpent delte sin misnøye med den politiske situasjonen. For ti år siden kunne ikke iranerne fritt lese internasjonale aviser på Internett. For ti år siden sirklet helikoptre over Teheran sentrum for å lete etter ulovlige parabler," sier en. "Alt dette er i forandring."

Øverste leder Ayatollah Ali Khamenei.

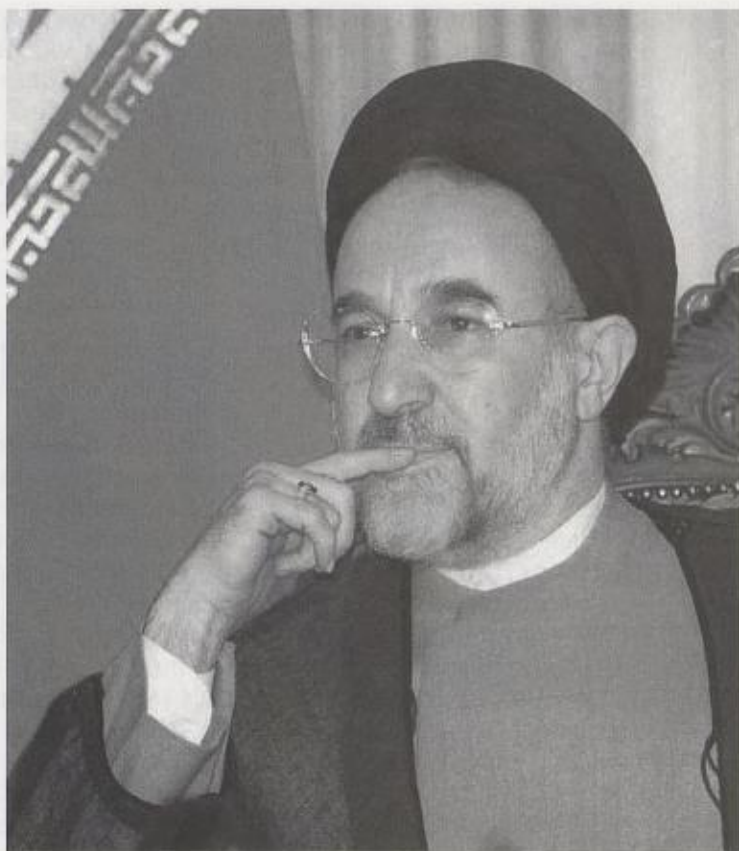
Foto: imaminfo.de

I skrivende stund er det moderat politisk uro i Iran, en tilstand som trolig kan betegnes som normal for landet. Studenter demonstrerer. Opposisjonelle arresteres. Frittalende aviser legges ned, for dagen etter å starte i et annet lokale under et annet navn. På den politiske arenaen kjemper den demokratiske valgte president Khatami mot den gudsinnsatte Ayatollah Khamenei. I denne dragkampen sitter de religiøse på det meste av makten, i og med at de kontrollerer både politiet, det hemmelige politiet og de væpnede styrker.

Karim antyder at også president Khatami egentlig bare er en narredukke, satt inn av maktøverne for å døyve den politiske misnøyen. Ved å iscenesette en rekke "uenigheter" mellom Khatami og Ayatollah Khamenei, slutter folk å gå i gatene og rope slagord. "I stedet sitter de hjemme og følger spent med i alt det man nå kan lese mellom linjene i iransk presse," mener han.

Akademisk turbulens

Men noen er mer utålmodige. Ved universitetet i Teheran er det stadig uroligheter, og guidebøkene advarer deg mot å oppholde deg der dersom det skulle skje noe politisk. Sist gang det ble begått drap på

President Hohammad Khatami
Foto: Hasan Sarbakhshian

campusen var sommeren 1999. En av de liberale avisene, *Salam*, hadde akkurat trykket et hemmelig dokument. Det avslørte en avdeling innen det hemmelige politiet som hadde orkestrert drap på forfattere og dissidenter. Sjefen for avdelingen ble fengslet, og døde etter å ha svelget en hårfjerner. Det er uklart om det var drap eller selvmord.

Like etter avsløringen ble det vedtatt en lov som forbød flere liberale aviser, deriblant *Salam*, og studentene ble rasende. (Ifølge *Komitéen for beskyttelse av journalister* er Iran verdens åttende farligste land å bedrive journalistikk i). Samtidig ble studentlederen Heshmatollah Tabarzadi arrestert og tiltalt for å ha *fornærmet det islamske systemet*. Åttende juli oppsto den første demonstrasjonen, den begynte inne på universitetområdet og virket ikke planlagt.

“Alle var bare så sinte og frustrerte. Vi var ikke mange, kanskje fem hundre, kanskje tusen i starten, men jeg dro hjem da menn i sivil dukket opp med køller,” forteller Tara, student ved universitetet i Teheran. “Det var folk fra *Ansar-e hezbollah*, egentlig en løst sammensatt gjeng med reaksjonære pøbler, men mange jobber til daglig i politiet. Det kom blodige studenter til studenthjemmet og vi bandasjerte så godt vi kunne. Vi trodde at det ville ende med det, men ble sittende oppe og prate på kvelden, vi hadde aldri vært med på noe sånt før.”

“Vi hadde endelig lagt oss og det første vi hørte, var noen voldsomme smell. Det var dører som ble slått inn. Det var de samme mennene, bevæpnet med stålkøller og kjettinger. De brukte også tåregass. Det ble fullstendig kaos, og vi forsøkte å barrikadere døren vår. Men det verste skjedde på guttenes avdeling. Vi hørte skrikene.”

Flere studenter ble hevet ut fra taket av bygningen. Likene ble deretter fjernet, slik at ingen vet nøyaktig hvor mange som ble henrettet på denne måten.

Demonstrasjoner

“Det ble også satt fyr på noen rom, så vi måtte komme oss ut. Det var forferdelig, en vanvittig kaos, sårede overalt. Vi kom oss til et annet studenthjem, der vi ble resten av natten.

Dagen etter dro vi tilbake til studenthjemmet vårt og oppdaget at det var tusenvis av mennesker utenfor, og de støttet oss. Det var på en fredag, en helligdag, og folk sto på gaten og ropte slagord mot Khamenei. Jeg fikk frysninger på ryggen. Mens politiet sto og så på, kom *Ansar*-pøblene tilbake og spredte folkemengden.

Noen studenter hadde satt sammen en liste på fjorten krav som ble overlevert myndighetene. Vi ba om frigivelse av politiske fanger, slutt på husarrest og pressefrihet, jeg husker ikke alle kravene.

Den tiende juli tok det helt av, det var som om noen hadde helt bensin på bålet. Det var sikkert ti tusen studenter som hadde en sitt-ned-aksjon inne på universitetsområdet. Andre ropte slagord gatelangs. Undervisnings-ministeren gikk av på slutten av dagen. Jeg har aldri opplevd en lignende stemning. Mange av professorene ble også med, og vi hørte at det var demonstrasjoner ved alle større universiteter i hele landet.”

Uroen sprer seg

“De neste dagene gikk vi i gatene. Sjåfører tutet for å vise sin støtte, og mange kom ut med vann og mat til oss mens vi gikk. Vi fikk en følelse av at vi virkelig kunne få til forandringer. Vi kunne ikke gi oss, dette var et språk de religiøse lederne forsto, vi brukte de samme metodene som de selv hadde gjort under revolusjonen. Vi brukte til og med en del av de samme slagordene. “Hvorfor drepe deres egne brødre?” husker jeg vi skrek.

Det ble opplest en uttalelse fra Khamenei om at hendelsene ved studenthjemmet var uakseptable i den islamske republikk, men vi pep så høyt at ingen fikk med seg noe som helst. Vi hadde planlagt å gå fra universitetsområdet og nedover mot sentrum, men da kom politiet. Helikoptrene fløy over området, og de skjøt inn så mange tåregasspatroner at det ble helt umulig å puste. Studentene ved det medisinske fakultet forsøkte å hjelpe de skadde, men de hadde jo ikke annet enn bandasjer og vann. Det ble farlig å ferdes i gatene. Overalt lurte folk fra Basij, Ansar eller revolusjonsgarden, de fleste på motorsykler.

Jeg var ikke med på alle demonstrasjonene, men vi hørte stadig om

Til sammenligning

	Iran	Norge
Befolkning (estimat, 2002)	66,6 millioner	4,5 millioner
Fruktbarhetsrate (fødsler pr kvinne)	1,8	2,01
Barnedødelighet (pr 1000 levende fødsler)	28,7	3,9
Gjennomsn. levealder	70,25	78,94
Leseferdighet (person over 15 år som kan lese og skrive)	72,1%	100%
Styresett	Teokratisk republikk	Konstitusjonelt monarki
Stemmerett	15 år, universell	18 år, universell
Andel av befolkningen under fattigdomsgrensen	53%	Ingen
Landmasse km ²	1.636.000	307.860
Grenser til	Afghanistan, Armenia, Azerbaijan, Irak, Pakistan, Tyrkia, Turkmenistan	Finland, Sverige, Russland
Forsvarsbudsjett	9,7 milliarder USD	3,11 milliarder USD
Kystlinje	2.440 km	21.925 km
Naturressurser	petroleum, naturgass, kull, jernmalm, kobber, bly, sink, krom, magnesium, svovel	petroleum, naturgass, kull, jernmalm, kobber, bly, sink, pyritt, nikkel, fisk, tømmer, vannkraft
Naturtrusler	tørke, flom, støv-stormer, sand-stormer, jordskjelv	steinras, snøras
Antall Internettbrukere (2002)	420.000	2,68 millioner
Oljeindustriens andel av landets totale eksport	82,5%	62,2%

nye sammenstøt rundt i byen. Noen hadde satt fyr på busser og knuste vinduer på banker og butikker. Hele byen stengte, til og med basaren.”

Seks dager

Demonstrasjonene pågikk i seks dager. Den sjette dagen holdt Khamenei en tale hvor han skyldte alt på amerikanerne.

“Vi har liksom blitt vant til at amerikanerne har skylden for alt. Jeg vet at det ble holdt møter blant studentene og man ble enige om å forsøke forhandlinger med myndighetene.”

President Khatami ba om ro, og siden de fleste studentene hadde stemt på ham, lyttet de til presidentens henstilling. Selv om demonstrasjonene var små i forhold til det som skjedde under revolusjonen, skjønnte myndighetene at det var alvor. Studentene fikk gjennomslag for noen krav, men de konservative kom opp med nye lover som sa at det var forbudt å ha kontakt med utenlandske ambassader og organisasjoner: Det kunne skade Irans uavhengighet. Samtidig fikk man plassert skylden for demonstrasjonene. Basij hadde en stor militærparade i Teheran noen dager senere for vise muskler. Flere studenter ble arrestert i ukene som fulgte, men de fleste slapp ut igjen etter kortere fengselsopphold.

Maksimalt ti år til

Grovt regnet er det et sted mellom ti og femten millioner iranere som støtter det sittende regimet. Blant dem er det ca fem millioner svært mektige mennesker, som har kontroll på økonomi, forvaltning, medier og militæret. Så har man deres slektninger, personer som ikke tilhører makteliten, men som likevel profiterer på den eksisterende politiske situasjonen, og til sist mennesker med lavere utdanning, som ikke har midler eller evner til å tilegne seg tilstrekkelig informasjon til å oppfatte realitetene i landet.

Iranerne er stolte, og du treffer få som åpent innrømmer at de ønsker at Bush og Blair, når de nå har tatt Afghanistan og Irak, skal feie ayatollahene av banen og innsette en demokratisk regjering i landet deres. Hvis man fortsetter den utviklingskurven som begynte da Khomeini døde, kan man spekulere i hvorvidt ayatollahene i Teheran kommer til å ha makten i mer enn maksimalt ti år til. Det vil si at selv om amerikanerne ikke går aktivt inn for å styrte det sittende regimet, vil det innen 2013 høyst sannsynlig vil ha skjedd en radikal politisk åpning. Uansett: Det er en spennende tid Iran nå står foran. ■

Det hemmelige livet

- på besøk hjemme hos en iransk familie

Det er steget som skiller to verdener.

Tar man skrittet fra en mørk, skitten gate med chadorkledde kvinner og bistre menn, og inn døren til en moderne familie, forsvinner den islamske republikken i det samme steget.

Det er som å skru klokken fram og se religiøse lover bli visket ut foran øynene på seg.

Vi kunne vært i hvilket som helst moderne hjem i Vest-Europa. En PC flimrer i hjørnet av stua, på fjernsynet snakker man engelsk, og det spilles vestlig popmusikk. En lingul sofa står foran et brunrødt bord i utskåret tre, veggene er dekket av barnebilder og litografier. Det kunne ikke falle mor inn å dekke til håret for sine gjester. Fireåringen Farrokh kommer mot oss og erklærer at en av gjestene ligner på Tinky Winky i Teletubbies. Farrokh klovner og gliser til de fremmede, mens storesøster Pouneh på seks holder seg i mammaradius. Hver gang vi sier noe, gjentar Farrokh ordene ortofonisk til foreldrenes stolte forlystelse. Språkøret har også plukket opp engelske ord fra Teletubbies som de får inn via parabol.

Barna må instrueres

Det er forbudt med satellitt-TV i Iran, men parabol er like utbredt som alkohol i dette landet. Før fant folk på de utroligste måter å skjule mottagerne på, mange hadde alltid tøy til tørk på takene, mens andre malte parabolene i kamuflasjefarger. Nå bryr ikke folk seg om å skjule parabolene lenger. Noen antar at så mange som halvparten av alle hjem i middelklassen har tilgang til satellittfjernsyn. Men man merker usikkerheten, ingen vet hvilken vei den politiske vinden blåser, og plutselig kan de uniformerte stå på døra. Man skal være forsiktig med hvem som får vite om parabolene.

Fireåringen Farrokh får streng beskjed, han må aldri fortelle noen i barnehagen at de ser på utenlandske TV-kanaler, aldri si et ord om at de danser hjemme, ikke avsløre at moren og venninnene kaster sløret når de er på landstedet; rett og slett aldri fortelle om lykkelige stunder med familie og venner.

“Vi kan ikke ta sjansen. Vi vet ikke om andre foreldre i barnehagen rapporterer det de hører, kanskje til og med noen av de ansatte,” sukker moren Hasti. “Det er ikke så vanskelig å få en fireåring til å lyve, men det er vanskelig å få ham til å forstå hvorfor.” Hasti synes hemmeligholdelsen er det tristeste, det at man hele tiden må være på vakt overfor mennesker man skal slippe inn på seg. “Men hvis jeg må instruere barna til å lyve for å gi dem et realistisk bilde av verden, så er det en lav pris å betale.”

Når Tinky Winky fra det høye nord ikke lenger har nyhetens interesse, zapper ungene seg til gameshow der vaskemaskiner og sydenturer skifter eiere. Glorete tyske kommers-kanaler med vovede vertinner, solariumsbrune menn og tomme underholdnings-konsepter: Et realistisk bilde av verden? "Musikken er i hvert fall bedre," sier Hasti, skifter kanal og skruer opp europop fra 80-tallet. "Og alt er bedre enn iransk fjernsyn."

Føyelige søstre

Et tema som alltid dukker opp i persiske hjem, er spørsmålet om mat. Nå insisterer Hasti på at vi skal serveres. Vi fyller på med marinerte bønner, river av lyst brød og drikker Ashi-Mashi brus breddfull av kunstige søtstoffer. Bordetikette er ikke noen æressak i et moderne hjem, her lener man seg over hverandre, regner med at gjestene spør om vi trenger påfyll, og spiser til det er tomt på bordet.

Vertene deler opp vår medbrakte *bastani*, nydelig persisk is krem med nøtter og sjokoladestriper. Ungene får pinne-is. Farrokh velger den gule, ombestemmer seg, vil ha den røde, åpner papiret og ombestemmer seg igjen. Søsteren bytter lydlig. Kanskje er en fireåring sjef i de fleste hjem, men det er påtagelig hvordan søsteren føyer seg i ett og alt. Blant de voksne er situasjonen annerledes. Der er det er like gjerne Yashar som lager mat, dekker på eller rydder av. "Han må jo gjøre litt nytte for seg," smiler Hasti. Hun elsker sin mann, men vet at hun heller ikke kan skilles fra ham. Det er bare menn som kan ta ut skilsmisse i Iran, selv om han først må få tillatelse fra en mullah. Barna vil automatisk tilfalle mannen, og hun vil være utstøtt fra de fleste sosiale lag.

To verdner

Overtrøtte barn gjesper. Så er også klokka passert elleve denne søndagen, og de går endelig med på mammas forslag om å legge seg. Det er utpå kvelden, med ompa-pop i bakgrunnen, at det slår oss at verdensanskuelsen ikke er fullstendig forkvaklet av dårlig tv-underholdning. Perserne overrasker stadig med kunnskap, klarsyn og perspektiver.

I gamle Sovjetunionen var et av problemene at alle skulle øse av sine verdens- og samfunnsteorier, og man ble slått av hvor mye som var basert på løse rykter og forvrengte verdensbilder filtrert gjennom flere lag med propaganda. Visst møter vi persere som hadde hørt at norske myndigheter gir flyktninger gratis hus og fet lommebok, men de er i mindretall. De fleste persere presenterer ikke absolutte svar. De har klare tanker om hvor landet er på vei, og hvilke utfordringer nasjonen står overfor.

Familien skiller veldig klart mellom sine to liv. Utenfor døren er de forsiktige med å mene, tro og snakke, men innenfor hjemmets fire vegger utøver de sin frihet. Familien er svært sjelden på restaurant eller tehus, rett og slett fordi det er slitsomt. I hjemmene kan de oppføre seg som normale familier, så man legger utfluktene til hverandre. Det er en kultur som strider mot deres tradisjoner, men man må tilpasse seg.

Torsdag
kveld i
Kashan.
Foto:
Christopher
Grøndahl

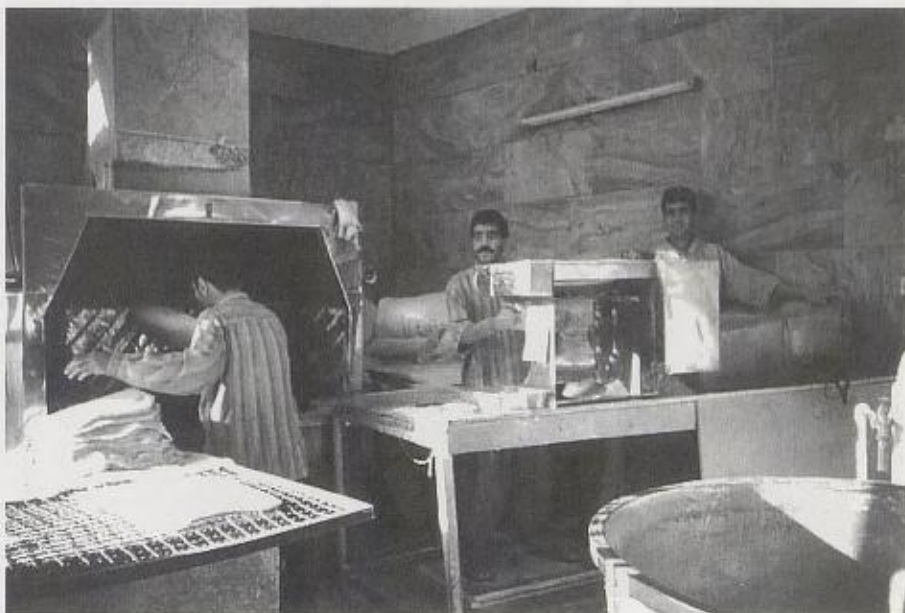
Bedre et annet sted?

Hva er egentlig undertrykkelse? Så lenge man kan utfolde seg med venner og familie vil de føle en viss frihet. Kunne de tenke seg å reise til utlandet? Det blir stille i stua. Hastis mor har bosatt seg i Canada og vil at datteren skal komme etter med familien. Yashar er i tvil om det vil være særlig lurt for en rammemaker å reise fra et velstående kundegrunnlag i Shiraz til en usikker fremtid i Toronto. Disse overdådige rammene med persiske mønstre i gull, sølv og farger fenger trolig lite utenfor regionen. Vil han måtte omskolere seg? Og hva skal han omskolere seg til i en alder av 45? "Jeg er ikke akkurat arbeidsmarkedets framtid."

Hasti var i London noen måneder som åtteåring, plassert ved en internatskole av foreldre på reise, og erfaringene derfra sitter tydelig igjen. Først snakker hun om hvor skittent og stygt det var der, men vi skjønner snart at det var et miljø og en kultur hun ikke følte seg hjemme i. Vil barna hennes oppleve det på samme måte? Det er en avgjørelse som tynger familien. De vil få et friere liv med flere muligheter i Canada, men vil de bli lykkeligere? Hva tror vi om å reise? Vi fossror, selv om svaret egentlig burde være enkelt og ærlig: Vi har ingen anelse.

Innerst i skuffen

Hasti henter underholdnings-nyheter fra Internett som hun omformulerer for en lokal avis. Kjendisers ekteskap er greit, men ikke beskyldninger om utroskap. Hun kan skrive om barn som blir født, men ikke aborter, hun kan skrive at Tom Cruise skilles og får ny kjæreste, men ikke om homoryktene. Men bare det at Madonna og Julia Roberts kan nevnes i en slik avis, vitner om et nytt klima. "Det føles paradoksalt å

Bakeri i det nordlige Teheran.
Foto: Christopher Grøndahl

skrive nyheter rundt filmer som ikke kan komme opp på kino i Iran," sier Hasti, selv om hun vet at piratkopier av video-CD florerer i varierende kvalitet. Nysgjerrigheten er stor, selv sammenligner hun det med en kommode: har du dratt ut en skuff og funnet noe interessant, vil du også se hva som skjuler seg i de andre skuffene.

Vi zapper innom *Fashion Channel*. I julen fikk Yashar seg en sterk opplevelse da moteshowet foregikk toppløst. Hasti var på ferieøya Kish med barna og får først nå høre om begivenheten. Men julen, spør vi? De skjønner ikke spørsmålet. De var toppløse, gjentar han. Vi forteller at kvinner ofte går toppløse på stranda hjemme, og det tar luven fra hele historien. Siden vi befinner oss i et land som har måneder som bærer navn som *mehr*, *aban* og *azar* – og året er 1380, lurer vi på hvorfor de referer til jul og påske, og kjenner datoen på dager som allehelgensnatt og valentinsdag. Selv med en ny politisk revolusjon er det lite sannsynlig at kalenderen vil forandre seg. "Vi klarer å holde rede på to ting samtidig," sier Yashar tørt og vi spør ikke mer. Månedsnavnene i den persiske kalender kommer fra zoroastrisk tid, men etter innføringen av islam ble kalenderen justert til å begynne med datoen profeten Muhammed dro fra Mekka til Medina (i år 622).

Flørt

Hasti er en ravnlokket kvinne med senete fingre, hun ler hjertelig og etter beste evne forsøker hun å sette seg inn i hvordan vi som fremmede opplever iranske lover og kultur. Til vår ære henter hun skautet ute i gangen, knytter det stramt under haken for så rolig å fjerne det igjen.

*Fra Qom.
Foto: Arne
Svingen*

For første gang på reisen opplever vi at en kvinne tar av seg hodeplagget. Yashar ber om at vi ikke må bli for opphisset. Vi holder oss i skinnet, men det er likevel noe vakkert, nesten erotisk ved tøyet som forsvinner fra håret. Hun smiler til oss, overdrevent koketterende, og alle ler.

“Kvinner blir veldig flørtete her,” mener Hasti. “Det som er forbudt, blir alltid mer tiltrekkende. Flørtingen er svært subtil, men et blick, en bevegelse, antydningene til et smil, er likefullt flørting. Man kan vise mye, og likevel holde alt skjult,” sier Hasti kryptisk og mannen hennes ser opp, ikke sjalu, men smilende. De viser fram familiebildene. Felles for mange av bildene er at kvinnene ikke bærer noen form for skaut. Ikke inne, ikke i hagen, ikke på hytta. Mullahene mener at kvinnehår skal dekkes til for at ikke mennene skal bli opphisset. Hasti sier at hun er skuffet over hvor lite opphisset mennene er under tilstelningene i hjemmet. Selv mener hun at mullahene har tatt sitt eget problem på alvor: kvinnene må dekke seg til for at de skal klare å beherske seg.

Indre og ytre hus

Yashar erindrer hvordan de traff hverandre på en fest for ti år siden, og innrømmer at det var hun som sjekket ham opp. Han er elleve år eldre, og ingen av vennene trodde han noen gang ville bli gift. Kjærligheten som paret utstråler, representerer en slags trygghet, en likestilling mellom partnere som vi liker å skryte på oss høyt oppe mot nord.

På besteforeldrenes tid bodde man fortsatt i to hus, et indre og et ytre. I det indre bodde konene, siden det ikke var innlagt vann måtte de gå til offentlige bad for å vaske seg, men utover det gikk de så å si aldri ut. I det ytre huset bodde mannen, han beveget seg fritt, var ute med andre menn, fikk måltidene servert og kunne benytte seg av ekteskapets gleder som det passet. Selv om Iran tok noen steg tilbake med revolu-

Fra
krydderbasaren
i sørlige
Shiraz. Foto:
Christopher
Grøndahl

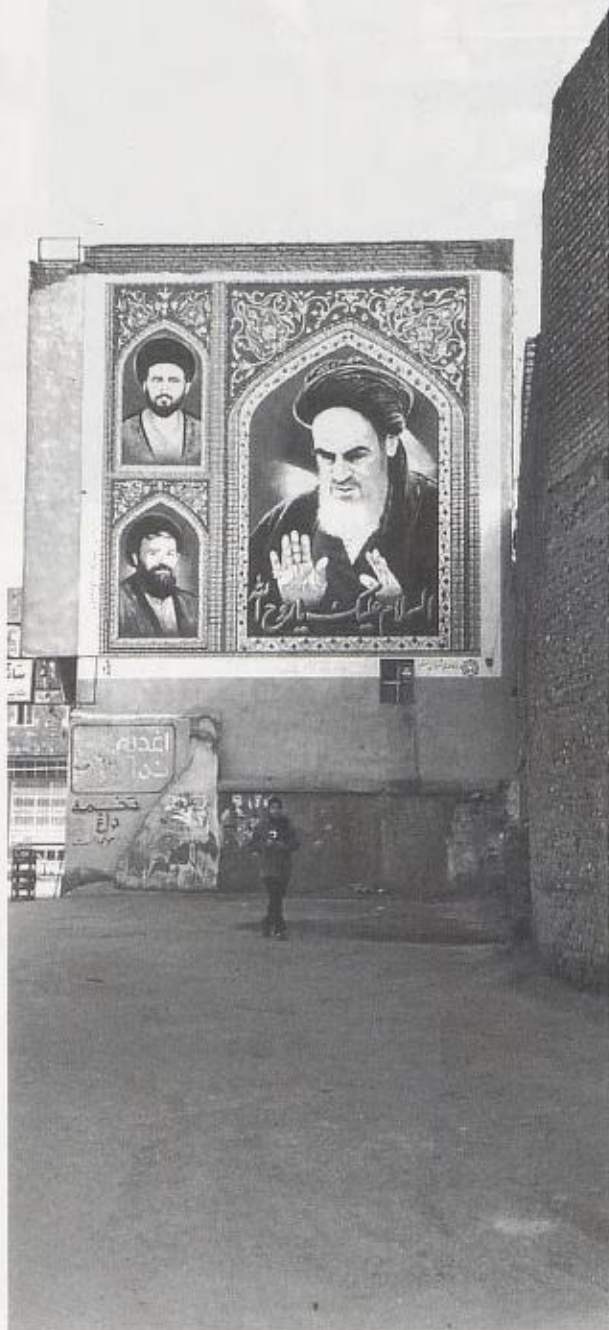
sjonen, har de likevel klart å ta et halvt skritt fremover der resten av verden har tatt ett. "Vi har mye å takke den der for," sier Yashar og peker på PCen som står i hjørnet av stua. En PC skal i prinsippet koste omkring en årslønn, men det er en årslønn på papiret. De fleste har noen ekstra inntekter, noen tjenester, noen kontakter, det er flere måter å regne ut inntektene på.

Mellom linjene

Mens kineserne har klart å holde en viss kontroll på nettilgangen, har ikke iranske myndigheter gjort tilsvarende forsøk på å kontrollere informasjonen. De konsentrerer seg foreløpig om motinformasjon. Det sendes nyheter fra Iran rettet mot persere i utlandet. Innenrikssendinger har i tillegg nyheter på engelsk hver kveld.

Er nyhetene fulle av desinformasjon og propaganda? Yashar sier at han ikke stoler på sendingene, men i dager hvor også amerikanerne driver med desinformasjon, er det særdeles vanskelig å skille mellom sant og halvsant. De engelskspråklige avisene som *Tehran Times* og *Iran News* har blitt en kilde til informasjon, fordi de er myntet på utlendinger og derfor må forholde seg aktivt til det internasjonale nyhetsbildet. Særlig spalten *Press View* forteller mye om klimaet i dagens Iran. Gjennom små notiser fra det politiske liv og telegramrefererte hendelser kan mye leses både i og mellom linjene.

For en utenforstående fortøner iransk media seg som et motsetningsfylt sted å være. Alt vi er besatt av – kriminalitet, kjendiser, nedbrente fjøs – er enten utelatt eller nedvurdert til bisetninger og notiser. Derimot forsøker man å lære opp befolkningen. Ikke bare rent politisk, men gjennom folkeopplysning: hvordan opptre i trafikken, hvordan lager man brød og hva må du vite for å reise på *hajj* –

Nær Khomeinis hjem i Qom.
Foto: Arne Svingen

pilegrimsreise til Mekka. Presen-
tasjonsformen er tung, språket er
tørt, men det er likefullt nyttig
informasjon. Yashar sier at trafikken
bare blir verre, men det lages gode
brød.

Den anti-amerikanske ordbruken
er sterk, og sympatien med pale-
stinerne gjør at slagordene mot
Israel er enda kraftigere. *Tehran
Times* skriver om "sionistregimets
listige planer", "amerikanernes
såkalte anti-terrorkampanje" - og
bruker mye plass på en historie om
at israelske agenter høsten 2001
skulle sprengte en av broene inn til
Manhattan, og at amerikanerne har
oversett sionistregimets rolle i 11.
september-aksjonene. Mange artik-
ler handler om det internasjonale
synet på Iran, og hvordan verden
har rottet seg sammen mot repu-
blikken.

Men så føler selv ikke den mest
opposisjonelle perser seg som en
del av ondskapens akse. "Får vi
skylden for 11. september? Tror folk
at vi står i ledtog med terroristene?
Fortell folk at det ikke er farlig i Iran
når dere kommer hjem. Alt det fæle
som blir sagt om oss er ikke sant!"
Nysgjerrigheten på hva vi som
utlendinger tror, synes, har hørt og
lest, er massiv.

Nytt skjegg, gamle holdninger

Eller som en avisselger sa til oss på
vei inn i hotellet i Shiraz: "Jeg vet
ikke om jeg ville bodd her, gutter.
Bin Laden og Mullah Omar tok
akkurat inn." Han skrattet godt,
avisselgeren. Vi lo også, om ikke
hjertelig. Yashar mener sannsyn-
ligheten for at Al-Qaida-terrorister
skulle skjule seg i Iran er temmelig
liten, til det er motsetningene
mellom persere og arabere for
store. Selv har han ingen lyst til å

*På tehus under
en av broene i
Esfahan.
Foto: Christopher
Grøndahl*

gå ut i gatene for å kjempe mot det sittende styre, selv ikke den dagen folkeopprøret skulle komme. Men om ikke politikerne finner en mer liberal vei ganske snart, er han sikker på at opprøret vil komme. Det ulmer, og det har ulmet lenge.

Den største bekymringen er for hva som kommer etterpå. Perserne har til enhver vist at de trenger sterke ledere, og han kan ikke se hvordan et normalt demokrati skal kunne fungere. Dessuten er mullahene like farlige som før, de har bare flyttet på seg, skiftet klær, klippet skjegget og plassert seg bak høye gjerder der de er mindre synlige, men likefullt trekker i trådene. Holdningene er de samme, og de har garantert tenkt tanken på at revolten kan komme og har nok mottrekkene klare mot dem som skulle gå i bresjen for nye visjoner. Spørsmålet er hvor mange som kommer etter. "Kanskje jeg likevel skal forsøke Canada," lyder den usikre konklusjonen.

Internett forandrer

Stemningen er ikke lenger så oppstemt, så Yashar spør om vi vil bli med ut på landstedet hans, det ligger øde til, vi kan oppføre oss som vanlige folk. Det er ikke mulig å gjemme seg for resten av verden lenger. Den kommer inn i stuen din, gjennom en kabel, gjennom signaler i lufta, og alt strømmer inn med større kraft enn tidligere.

Om Internett kommer til å forandre noe samfunn, så må det være det iranske. Nasjonens ledere har ingen kontroll på informasjonen lenger, og følgelig har de ingen kontroll på tankene til 75 millioner mennesker.

Man trenger ikke lenger høre rykter på gatehjørnet eller lese flygeblader under stearinlys sent på kvelden, for folk har allerede surfet gjennom informasjonens motorvei, og de har kjørt fort.

Krigstid

Vi drister oss til å komme inn på de vanskelige minnene, det som ikke er så lett å snakke om, som krigen og revolusjonen og det å leve i verdens første islamske republikk. Å være ved fronten under krigen mot Irak var ille nok, men for mange var det like tøft å være hjemme. I perioder fløy irakerne stadige bombetokt over Shiraz, og befolkningen måtte ned i bomberommene opptil fire ganger daglig. Det var pinefullt ikke å vite hvordan det har gått med familiemedlemmer og hjem når bombene faller, men det var likevel bedre enn tiden rett etter revolusjonen.

Hasti har bodd hele sitt liv i nabolaget og husker godt massearrestasjonene. Både unge og gamle ble hentet i hjemmene sine, lærere, kunstnere, opposisjonelle, Mujaheddin. På de aktive dager ble det foretatt massehenrettelser. Selv kjenner de til jenter så unge som 14 år som ble arrestert, torturert og dømt til døden. Ikke unaturlig var flesteparten av de unge, ugifte jentene jomfruer. Dette representerte et problem for mullahene. Jomfruer går nemlig rett til himmelen. Men det fantes en løsning på problemet. Hvis de voldtok jentene før de ble henrettet, ville døren til himmelen være stengt. Under terroren var det utbredt praksis.

Hasti forteller om naboene som fikk datteren arrestert. Noen dager senere banket det religiøse politiet på døren og fortalte at datteren var henrettet, før de overleverte regningen på kulen. Det er ikke med sentimental røst eller blanke øyne hun forteller dette, hun kunne like gjerne snakket om tapeten på veggen, hun forklarer herdingen med at dette er noe som ikke får lov til å berøre henne, det har skjedd og hun håper at det aldri vil skje igjen. Flere i nabolaget satt noen år i fengsel etter revolusjonen. Siden har de nektet å fortelle om opplevelsene sine, det er som om det aldri har skjedd. "Men de klarer seg bra i dag, iranere har lært å tilpasse seg," mener Hasti. ■

Hva betyr navnet?

Kvinner

Azar	Ild, 9. måned i den iranske kalender
Bitā	Enestående, unik
Darya	Hav
Forough	Klarhet, briljans
Ghazal	Gaselle
Hasti	Eksistens, væren
Jannat (A)	Paradis
Jamileh (A)	Talentfull
Marjan	Korall
Niki	Gudinne
Sarah	Ren, utsøkt
Shoreh (A)	Berømt
Tara	Leire

Menn

Ali (A)	Høy (også Mohammads svigersønn)
Asad (A)	Løve
Faraz	Over, oppover, øverst
Jafar (A)	En elv
Karim (A)	Sjenerøs
Kia	Konge, beskytter
Majid (A)	Stor, ærbar
Mohammad (A)	Høyt priset (også Islams profet)
Navid	Gode nyheter
Nima	Liten
Sepehr	Himmel
Siamak	Mørkhåret mann
Shahrokh	Kongens ansikt
Yashar	Som lever evig

(A) = Navn av arabisk opprinnelse

Kilde: persia.org

Eksil

- Faraz' fortelling

“Er dere norske?” spør plutselig en iraner på umiskjennelig østlandsdialekt midt i en forretning i Esfahan. Så strekker han frem en neve. “Faraz,” sier han. “Jeg er også norsk!”

Faraz er en kvikk, veltrent fabrikkarbeider fra Akershus. Han snakker norsk som de fleste persere som har vært i Norden en ti-femten år, idiomatisk riktig, men med sterk aksent og den uunngåelige bommen på substantivenes kjønn fra tid til annen.

...da kom det et stort bilde av Khomeini som var
...og de ble kalt inn til rektor, men slapp unna fordi de hadde hjulpet ham tidligere med uroligheter i en klasse. Like etter var det avstemning om den islamske republikk. Irans fremtid skulle avgjøres, og man fikk bare to valg: Ønsker du den iranske republikk - grønn stemmeseddel. Ønsker du den ikke - rødt. Det var ingen alternativer. Faraz stemte rødt. Da han skulle slippe seddelen ned i urnen, gjorde stemme-vakten ham oppmerksom på at det var rødt. "Ja," sa Faraz. "Det er jeg klar over." Og slapp den ned.

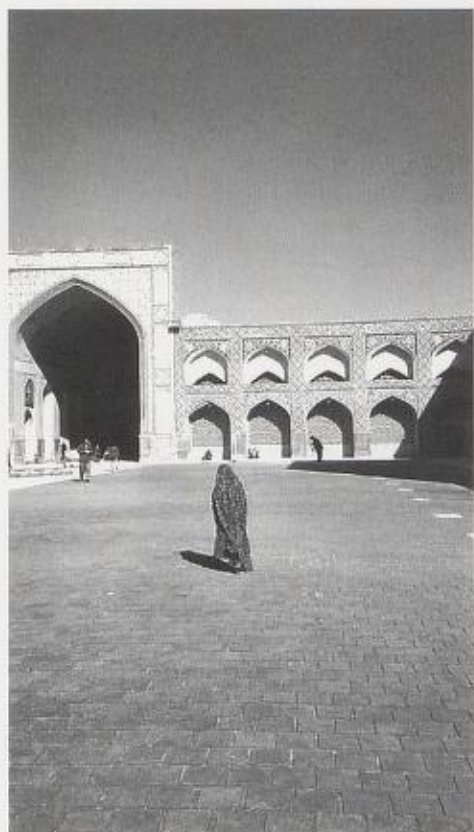
Grunnlaget for Farazs eksil ble lagt på gymnaset. Sammen med en frisinnnet kamerat sprayet de *Khomeini er en dust* med digre bokstaver på veggen til gymsalen. Noen hadde sett dem, og de ble kalt inn til rektor, men slapp unna fordi de hadde hjulpet ham tidligere med uroligheter i en klasse. Like etter var det avstemning om den islamske republikk. Irans fremtid skulle avgjøres, og man fikk bare to valg: Ønsker du den iranske republikk - grønn stemmeseddel. Ønsker du den ikke - rødt. Det var ingen alternativer. Faraz stemte rødt. Da han skulle slippe seddelen ned i urnen, gjorde stemme-vakten ham oppmerksom på at det var rødt. "Ja," sa Faraz. "Det er jeg klar over." Og slapp den ned.

Folkeavstemningen viste at 98 prosent av befolkningen hadde sagt ja til Den islamske republikk. Faraz mener at det er en indikasjon på skamløst valgfusk.

Glade dager

Etter at han gikk ut fra gymnaset, startet Faraz forretning sammen med en venn. De hadde kommet i kontakt med mannen som importerte Mercedes-lastebiler i Iran. Det var en lukrativ virksomhet, ettersom det knapt fantes noen andre lastebiler enn disse storsnutede ruggene som du fortsatt ser på veiene over hele landet. Faraz og kompanjongen fikk enerett på handelen av deler i Shiraz og levde glade dager som unge forretningsmenn. Lastebilsjåførene i området lurte voldsomt på hvordan de fikk tak i alle delene som de selv slet for å oppdrive. - Vi har kontakter, var svaret de ga. Fra tid til annen stengte de butikken og dro til Teheran for å gi inntrykk av at de strevde for å få tak i nye deler. Faktum var at varene allerede var kommet fram og sto på bakrommet i butikken. Turene til Teheran var ren moro.

Lastebilene fortsatte å rulle på veiene til tross for revolusjon og etterhvert krig, Faraz merket ikke noe spesielt til konjunktursvingningene. Han ble fritatt fra militærtjenesten på medisinsk grunnlag og vil ikke gå inn på hva det var, kanskje kjente han en lege som ordnet det, han virker ikke spesielt skrøpelig, kaster seg over tradisjonsmaten med god appetitt, stamper kjøttet til biter med morteren og heller i seg Pepsi-etterligningen. Datteren sitter ved siden av, taus, og følger med på farens fortellinger.

Fra Esfahan. Foto:
Arne Svingen.

Leker med flammen

Selv som vellykkede forretningsmenn var Faraz og kanskje særlig kameraten stadig ute etter å provosere. En ettermiddag kjørte Faraz moped på hovedgaten. Kameraten satt bakpå. Plutselig tar kameraten frem en diger neve løpesedler med Mujahedin-innhold og kaster inn i folkemengden. Faraz ante ingenting og måtte kjøre som et svin for å få seg og vennen i sikkerhet. Folk turde knapt nok se på løpesedlene av frykt for *Komiteh*. Hvis de plukket dem opp, puttet de dem rett inn på lommen.

Noen måneder etter hjalp han to jenter som hadde skjult våpen for en Mujahedin. Faraz ga jentene lov til å gjemme seg i bakrommet i butikken noen dager, og ordnet deretter slik at de kunne komme seg ut av byen. Mujahedin var på den tiden blitt fritt vilt for de unge Komiteh-medlemmene, som strøk gjennom gatene på pickupplanene. Komiteh besto for det meste av bønder og landsbygutter som hadde kommet inn for å tjene Khomeini ved å holde kustus på byfolket. De plukket på alt for å ha noe å plukke på. De fikk våpen og inntok gatene. Hvorfor ses sokkene dine, hvorfor har du ikke skautet? Folk kunne skytes for et dårlig argument. Det kunne være totalt idiotisk, men du diskuterer ikke med våpen. Idiotien hersket i gatene, men den var bevæpnet, og

du kunne ikke lenger le av den. Komiteh representerte loven i mange deler av landet etter revolusjonen. De nye iranske politistyrkene ble basert på dem.

Mujahedin-stråmannen ble pågrepet, trolig torturert, for like etter ble de to jentene også pågrepet. Da visste Faraz at det bare var et spørsmål om tid før de kom til ham. Han solgte bilen og butikken. For sin del fikk han ti tusen US dollars. Deretter lånte han fem tusen av en tante. Han fikk gjort en avtale med "folk som tok seg av den slags", betalte en del av beløpet, reiste med buss nordover, og tok seg så til fots sammen med en guide gjennom fjellene over til Tyrkia. Hvis de kom i trøbbel, for eksempel i form av en grensepatrolje, ville guiden høyst sannsynlig bruke lokalkunnskapen sin og prøve å stikke av. "Derfor måtte vi henge oss på rompa hans", sier Faraz med et smil. Datteren bestiller mer ZamZam og venter på fortsettelsen. Hun vet at far flyktet fra Iran, men detaljene har hun ikke hørt før.

Med falske pass

De ble utstyrt med falske iranske pass og tok inn på et hotell i Ankara. Resepsjonisten måtte betales for å akseptere disse passene. Der bor de på ubestemt tid, mens de venter på beskjed om hvilken flight som har blitt ordnet for dem. Trolig til Canada eller Norge. Faraz hadde ved en anledning spurt kontakten i Ankara om hvordan Norge var. "Fint," hadde han fått til svar. "Men litt kaldt," hadde kontakten lagt til. "Kaldt?" smiler Faraz. "Det er f ... meg vinter seks måneder i året!"

En dag dukket det tyrkiske fremmedpolitiet opp i sivil. Faraz og kameraten blir oppringt på rommet av resepsjonisten med beskjed om at de må komme ned. Det eneste som viser at disse mennene har noen som helst posisjon, er en walkie-talkie stukket ned i beltet. De viser ikke legitimasjon, som om det er et spill hvor partene allerede vet hvilke roller de har blitt tildelt. Nå blir Faraz og kameraten spurt etter passene. Blikkene går mellom dem og resepsjonisten. "Vi har dem ikke her," sier Faraz. "De er på den amerikanske ambassaden for å få innført viser- ingene. Vi får dem tilbake i morgen."

Mannen fra fremmedpolitiet sa at han skulle sende noen til den amerikanske ambassaden og sjekke at det de fortalte var sant. Heldigvis var det allerede ettermiddag, og ambassadens visumavdeling ville ikke åpne før dagen etter.

Fremmedpolitiet blir stående i forhandlinger med de to ulovlige flyktningene i over en halvtime. Både flyktningene og politiet vet at en neve dollar hadde løst problemet, men Faraz vil ikke betale. Omsider gir fremmedpolitimennene opp og drar sin vei. Avtalen er at de skal komme tilbake i morgen kveld, og da bør Faraz og kameraten være der - med gyldige pass.

Straks etter at politimennene hadde dratt, ble de rådet av resepsjonisten til å forlate hotellet. Det ville ikke være trygt å ta inn på noe annet hotell. Faraz og kameraten pakket sakene og stakk fra hotellet samme kveld.

Ut i siste liten

En tyrkisk lege hjalp dem, lot dem bo i leiligheten mens de ventet på flighten sin. De holdt seg skjult i leiligheten i flere uker, gikk bare ut for å kjøpe mat. Etter hvert begynte de å tvile på om de noen gang ville greie å komme seg ut av Tyrkia, men så ble de igjen oppsøkt av kontakten. Det var i orden. De hadde fått en flight til Norge. Utstyrt med de falske passene og billetter sjekket de nå inn på flyplassen.

I passkontrollen ble de stoppet av en funksjonær, som kikket lenge på passene og på dem. Så tok han med seg passene og forsvant. Ti minutter senere kommer det en annen funksjonær tilbake med passene deres, stempler dem, rekker dem tilbake og ønsker dem god reise. Kontakten hadde heldigvis betalt de rette menneskene.

Men inne i transitthallen blir de fotfulgt av en fyr. Han gjør dem nervøse. De vandrer rundt i butikkene og fyren henger på dem som en klegg. Tilslutt kommer han bort til dem. Nå ryker det, tenker Faraz. Nå bærer det lukt i fengsel. Det viser seg at fyren er rengjøringsarbeider som vil bruke boardingpasset deres til å skaffe seg billige varer som han kan selge på svartebørsen og tjene noen slanter. "Lettet ti kilo," er Farazs kommentar.

I Norge tilbrakte Faraz tre dager på et flyktningsmottak på Fornebu. Han ble avhørt og deretter flyttet rett ut til en kommune i Akershus. Der fikk han jobb på fabrikk, og etter ett år fikk han også forloveden til Norge under adskillig mindre dramatiske omstendigheter. De giftet seg borgerlig i Oslo.

Tilbake

Faraz er i prosessen med å flytte tilbake til hjembyen Esfahan. For pengene han har spart seg opp i Norge, har han muligheten til en ny start. "Livet i eksil er egentlig bare en utsettelse," sier Faraz når jeg spør ham hvorfor han vender tilbake akkurat nå. "Det er som om jeg bare har ventet alle disse årene, ventet på å komme i gang med livet mitt igjen." Etter det han har fått høre her nede, er tingene på bedringens vei. Han føler seg sikker på at ingen kommer til å plage ham med fortiden eller det lange utenlandsoppholdet. "Andre ting er viktigere nå enn å slåss med gamle spøkelser," sier han.

Men mye har skjedd i Esfahan på femten år. Den skjulte økonomien har nye regler, og Faraz syns det er vanskelig å vite hvem han skal stole på. Lån tas stort sett opp hos private, ettersom den offisielle bankrenten ligger rundt 25 prosent. Velstående mennesker får personer etter seg, folk som gjerne vil *hjelp*. "Du blir lurt før eller siden," sier han, "spørsmålet er heller hvor grundig du blir lurt." Derfor har han tatt seg god tid i arbeidet med å forberede returen til Iran. Både bil- og leilighetsskjøpet tok flere måneder å få i stand. Faraz vil starte en egen forretning, men vet ikke ennå hva det skal bli. Her er han enda mer tilbakeholdende, nettopp av samme grunn.

"Jeg orker ikke tanken på å miste alt og starte helt fra bunn enda en gang," sier han. ■

kart: cia.gov

Grensen mellom Iran og Irak har aldri vært rasjonelt begrunnet. Den skiller ikke mellom to nasjoner eller to etniske grupperinger. Den er snarere en markering av et område der to ekspansive dynastiske imperier tømnet sammen i det sekstende århundre: det ottomanske og det persiske. Grensen splittet kurdere, shia- og sunnimuslimer.

I 1975 ga Irak fra seg over 500 kvadratkilometer oljerikt grenseland til Iran i bytte mot et løfte om at Iran skulle slutte å støtte de kurdiske opprørerne. Men da Saddam Hussein hadde myrdet segt til topps i Irak i 1979, benyttet han seg av kaoset som oppsto i Iran etter at shahen ble styrtet og Ayatollah Khomeini overtok, og krevde området tilbake.

I september 1980 rykket irakiske styrker inn i Iran. Krigen skulle vare i åtte år. Nærmere 750 000 iranere døde.

Stolte persere

- blant levende og døde i kongebyen Persepolis

Det har vært storflom i Shiraz, men ryktene vil ha det til at veien til Persepolis er farbar, og vi finner Mohammad, egentlig hotellresepsjonist, noen ganger selger og iblant sjåfør. Han er ikke verre overarbeidet enn at han vil gjøre et forsøk på å føre oss ut dit. Han skal bare gjøre unna en nattevakt først. Alt sammen for at sønnen skal få gå på engelskspråklig skole i Shiraz.

Drømmen er at sønnen skal få studere i Canada og siden bosette seg i det forjettede land.

“Da kan jeg komme å besøke ham”, sier han stolt.

Vi stusser litt: Vil han ikke bo der sammen med sønnen?

Nei, han vil bare besøke ham. Se at han har klart det.

Det holder.

For å oppnå den drømmen jobber 38-åringen all sin våkne tid. Så vi hyrer Mohammad, han virker som en mann med en plan.

Persepolis ligger en times kjøring langs tett trafikkerte veier. Like utenfor byen passerer vi en blikkstilte innsjø der noen ender har tatt tilhold. "Hva heter denne sjøen?" spør vi. "Dette er ikke noen sjø," sier Mohammad. Og når vi kikker nærmere, ser vi hvordan veier forsvinner ned i vannet. Den andre bredden er for langt borte til at vi kan få øye hvor de kommer opp igjen. En forskremt rev er fanget mellom over-svømmelsene og trafikken. Bilene tuter slik de gjør på villfarne fotgjengere, og reven sprinter frem og tilbake i veikanten.

Det tar ikke lang tid før vannhullene begrenser seg til grøfter som omkranser veien, resten av landskapet er det sedvanlige brungule og tørre som overalt ellers. Landsbyen Badjgah avbryter monotonien, selv om de fargeløse bygningene gjør alt for å gli inn i landskapet. I utkanten vralter kalkuner i klynger, og noen kråker napper i søppelet langs veibanen. Tungtransporten bulder i motsatt kjøretning og Paykaner foretar hasardiøse forbikjøring.

I Persepolis er inngangen erstattet av en ny innsjø. Et arbeidslag forsøker å føre vannet fra innsjøen og ut i veien. Det ser ut til å være et ukesprosjekt, og ikke særlig gunstig for passerende bilister. Heldigvis er ikke reisen forgjeves, inngangen er flyttet opp i skråningen på høyre side, og en væpnet vakt lar Mohammad kjøre helt fram til kjettingen som viser hvor severdigheten begynner. Et campingbord utgjør billettluke, og vakten tar fram billetteheftet med en ekstra null for utlendinger.

Ulovlig fotografering

Så er vi i Persepolis, kongenes by. En ruinhaug i enden av en furuskog – og en av Irans mest spektakulære severdigheter. Men nå – etter terroren i USA – er det stille her.

Mohammad har sett alt før, så han legger seg for å sove i Paykanen sin. Jeg står for meg selv og skal skifte film midt mellom de atten meter høye søylene. En gang holdt de oppe taket som Aleksander den store satte i brann for, å feire seieren over de ynkelige perserne. Et ungt par kommer bort til meg. De vil ha tatt et bilde. "Ikke noe problem," sier jeg og strekker hånden etter kameraet. "Nei," sier kvinnen. Hun skal ta bildet, bildet skal være av meg, den vestlige turist, sammen med den unge mannen. Javel, hvorfor ikke. Vi er sikkert de eneste vestlige de har sett på en stund, ta nå det bildet. Klikk, fint. Skal jeg da ta et bilde av dere

Persepolis

foran disse spektakulære ruinene?

"Er du gal? Dette er Iran."

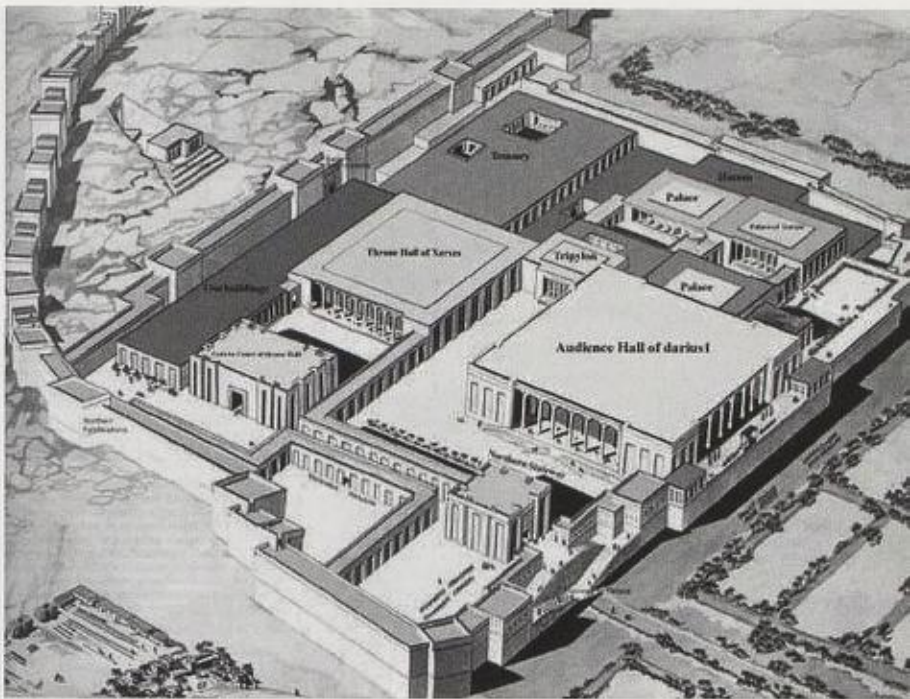
Majid og Shoreh er ikke gift. Hvis betjeningen her i Persepolis skjønner at de er på kjærestetur kan de få problemer. Løgn, forstillelse, triksing. Shoreh er sikkert offisielt på tur med sin venninne i en nærliggende landsby, Majid er på besøk hos en fetter i Merdast, dekkhistoriene er i orden, det er bare å snike seg til Persepolis og nyte denne dagen, det er sol, flommen har trukket seg tilbake til foten av hovedtrappene. De visste hva de gjorde da de anla Persepolis på en plattform av stein, den blir ikke sveipet bort av noe regnskyll, den står her så det unge paret kan glede seg, og alt hadde gått bra hvis ikke denne fordømte utlendingen selv hadde tatt et bilde av dem begge. Et bilde som noens onkel, han som arbeider i foto-forretningen kommer til å se, og deretter legge sammen to fire seks hva som egentlig har foregått og dermed er det huskestue eller i verste fall en pen dose stokkeslag over ryggkulen.

Sånn sett har kanskje Persepolis en funksjon i dag, ad omveier kan den gi Majid og Shoreh forståelsen av at kjærligheten har vært besværlig til alle tider. Hvis det nå er så enkelt.

Alle tiders galskap

Shoreh studerer statsvitenskap ved universitetet i Esfahan og kan fortelle at den siste sjahen valgte å feire 2500 års persisk monarki i Persepolis nettopp på grunn av de tunge historiske konnotasjonene stedet gir.

Det er oktober 1972, og det har gått et år siden Sjahen kronet seg

Persepolis rekonstruert

selv. Persepolis er blitt til en teltby, med et telt for hvert av de inviterte lands representant. De silkeforete teltene inneholder et stort oppholdsrom, soverom og kjøkken. Forpleiningen er overlatt til den verdensberømte Parisiske restauranten *Maximes*, men hvis noen av gjestene foretrekker sine egne nasjonalretter fremfor den luksusmaten de parisiske kokkene stiller i stand, kan de få sine egne kokker fløyet til Persepolis for sjahens regning. Hele fjell av kaviar og andre delikatesser ble fortært av de fornemme gjestene og deres følge, av journalister og andre småkarsfolk.

På gjestelisten sto til sammen 68 konger, fyrster og statsoverhoder. Hans majestet kong Olav den femte, kongene av Sverige, Thailand og Danmark, av Belgia og Hellas. Fra Storbritania kom prins Philip og prinsesse Anne, Etiopias keiser Haile Selassie og Senegals president Senghor kom fra Afrika, visepresident Spiro Agnew fra USA og president Podgornyj fra Sovjetunionen. Kong Hussain av Jordan, presidentene av Libanon og Tunisia, samt alle herskerne ved Gulfen. Og ikke å forglemme statsministrene i Frankrike, Italia, Portugal og mange andre land. I tillegg til alle disse hadde sjahen invitert en underlig blanding av aviseiere og redaktører, våpenhandlere og bankierer.

Shoreh forteller at det måtte bygges flere kraftstasjoner i ørkenen for å gi strøm til kjøleskapene og air-condition-anleggene, samt telefoner, fjernsynsopplegg, transport og sanitæranlegg. De tre dagene kostet de iranske skattebetalerne 120 millioner dollar, men sjahen var overbevist om at det var verdt hver cent. Offisielt viste regnskapet 40 millioner, resten ble skjult i militære og offentlige budsjetter, bak poster for nye

Fra Persepolis. Foto: Christopher Grøndahl

veier og militære kommunikasjonslinjer. Sjahan sa at han ville vise det iranske folk at det hadde venner i verden, som om det at folk innfant seg for å skuffe i seg hans kaviar, var noe bevis på vennskap.

Men den egentlige grunnen til at han var fornøyd, var nok mer personlig. Han følte at Persepolis hadde satt et ekthetsstempel på dynastiet Pahlavi. "Karl den stores arvinger kom til Persepolis for å hylle en korporalsønn" sa han til en kongelig venn i Paris. Han sa det med en latter, men han mente det absolutt ikke som noen spøk.

Majid får apparatet tilbake og vi fortsetter turen gjennom byen. Den digre overbygningen som utgjorde hovedteltet under feiringen, står her stadig. Kanskje skjemmer den de tilreisendes rene opplevelse av ruinene. Eller kanskje gjør den det motsatte: Viser at Persepolis har en historie som ikke bare er et kapittel Aleksander den store avsluttet ved å brenne takene, og som araberne deretter satte punktum for ved å rasere det de greide av vegger og søyler. Linjen fortsetter. Korporalsønnen lot seg hylle på nettopp dette stedet. Og dagens regime sletter enhver kobling til denne sjahan, det er ingen av de ansatte i Persepolis som kan fortelle oss funksjonen med dette mildest talt malplasserte overbygget.

Guidebøkene følger lojalt opp med å aldri nevne historiske steder tilknytning til sjah-regimet, som om det var en forutsetning for deres utgivelse.

Kileskrift

Ett av verdens eldste skriftsspråk – kileskriften – ble tydet på grunnlag av de nedtegnelsene den danske oppdagelsesreisende Carsten Niebuhr gjorde under et lengre opphold i Persepolis våren 1765. De er her fortsatt, rekkene av kileskrift.

Persepolis er helt utgravd nå, omtrent halvparten av byen kunne man se på Niebuhrs tid, resten var dekket av århundrenes grus. Okser, hester og løver skuler fortsatt ned på oss fra toppen av steinkolonnene, selv om betydelige deler av dekorasjonene visstnok har blitt hentet ned, transportert bort på trailere om natten og solgt til betalingsdyktige kunstsamlere verden over.

Men det kan også godt hende at det ikke er originaler de kjøper. Området fra Persepolis og østover mot grensene til Pakistan og Afghanistan er kjent for å huse verdens mest avanserte arkeologiske forfalskningsbander. Stadig dukker det opp uvurderlige skatter og mumier fra perserrikets storhetstid, der kileskriften forteller i brede ordelag om hvilken adelig fornemhet som ligger balsamert i kisten. De omsettes eller forsøkes omsatt for svimlende summer og går for å være legitime helt til noen begynner å skrape i treverket og ta seg råd til en karbon 14-test.

Storhetstid

Det gamle perserriket fikk sin første store utbredelse under taktikeren Korous da han slo Medes-kongen i år 550 før Kristus. Ved å innlemme stammene han erobret i riket sitt på en human måte, vant Korous popularitet og støtte. Tyve år etter seieren over Medes kontrollerte Korous hele Midtøsten, fra Indus-dalen i dagens Pakistan til Middelhavet. Med skråblikk til Mesopotamia og Egypt, sørget Korous for å fyre opp under bildet av Den Store Kongen, kongen av konger som var innsatt med en uunngåelig historisk rettferdighet.

Han satt på en gulltrone i et digert palass, kledd i purpur og bestrødd med edelstener. Ved hans nærvær måtte vanlige dødelige ligge flatt på bakken med ansiktet ned. Hans kongelige ordre var noe man ikke kunne bestride, på samme måte som faraoenes.

Alle etterfølgende monarker i Persia forsøker å hente legitimitet fra det gamle perserriket, for dermed å gi større tyngde til sitt eget regime. Utover det har perserriket utstyrt verdenshistorien med sjakk, sørget for utbredelsen av zoroastrismen, verdens første monoteistiske religion, samt demonstrert evnen til å forene ulike folkeferd og få dem til å fungere sammen i en større organisert enhet uten for mye intern konflikt.

Gode, gamle Korous satt støtt i salen langt opp i sekstiårsalderen. Perserriket var effektivt administrert under ham, bortsett fra et lite hjørne i nordøst, der en nomadestamme på beste Asterix-manér stadig nektet å la seg innlemme i riket. I et slag dreper kong Korous nomadedronningen Tomyris sønn, og i raseriet som dødsfallet avstedkommer, greier den lille lurvete stammen å beseire den hittil uovervunne persiske hæren. Tomyri er ikke tilfreds bare med seier, hun vil ha Korous' hode på et fat,

Sett deg godt til rette.
Lirk pluggene fra din
portable discman på plass.
Start CD'en, følg
instruksjonen - og slapp av.

Kroppsmeditasjon er en enkel avpenningsteknikk hvor man retter oppmerksomheten mot pust og kropp på en ledig måte. Den utføres vanligvis sittende med lukkede øyne og gir god avspenning på 5-10 minutter.

Kroppsmeditasjon kan utføres over alt - også på steder hvor mennesker kommer og går: I en ventehall - på buss, tog eller fly - i et bibliotek eller på en lesesal.

For den som allerede har lært å meditere, kan kroppsmeditasjon være et supplement, f.eks. til å slappe av på steder som er for urolig for å praktisere Acem-meditasjon.

Kroppsmeditasjon passer godt for den som vil smake på meditasjon uten å investere i kurs og regelmessighet. Med CD'en kan du følge instruksjonen på egen hånd og slappe av når du har lyst.

Den kan bestilles:
Acem tlf 23118700
eller acem.no

introduksjonspris kr. 90.

Acem formidler også foredrag og kurs i stressmestring for bedrifter og organisasjoner.

hvilket hun får idet hun tar ham til fange etter at han endelig faller av hesten. Hun skiller selv hodet fra kroppen med kongens eget sverd, og Korous' trofaste undersåtter får den lite hyggelige oppgave å bære det dekapiterte liket av sin store hærfører tilbake til Pasargadae, der han får en svært ydmyk gravstøtte, som fortsatt kan besøkes. På den slitte steinen kan man, dersom man behersker kileskrift og gammel-persisk, lese gravskriften kongen selv forfattet: "Jeg er Korous, sønn av Cambyses, som grunnla perser-riket og var konge av Asia. Misunn meg derfor ikke dette monumentet."

Kampen for kredibilitet

Korous' sønn Cambyses legger under seg Egypt og Libya, og dermed er Perserriket det største verdenshistorien har sett så langt. Og når han dør i 521 f.Kr., gjør Darius, den avdøde kongens sverdbærer, krav på kronen. For å sementere posisjonen som perserrikets suverene hersker, gifter han seg like godt både med Cambyses' enke og med en av Korous' yngre døtre.

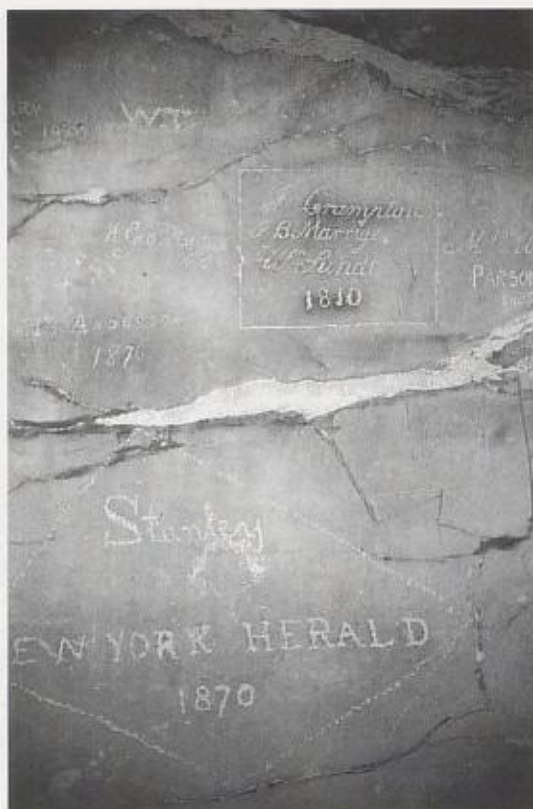
Dette er dessverre ikke nok til å gi ham kredibilitet, og i tur og orden gjør alle rikets regioner opprør mot kronen. Darius' motangrep er toledet: Først får han overbevist store deler av befolkningen om at han, og bare han, gjennom et hellig bånd med *Ahura Mazda*, den zoroastriske gud, kan gjenopprette rettferdighet. Deretter sender han sine nyomvendte undersåtter i kamp mot opprørerne. Tusener dør, og ytterligere tusener blir henrettet.

Denne guddommelige kampen utstyker perserne med et sterkt episk arvestykke: Darius som den mytiske helten, der han kjemper hånd i hånd med lysets og godhetens krefter. Som en respons på undersåttenes forventninger, hever Darius seg opp til de kosmiske sfærer, med guddommelig velsignelse for sitt kongesete. Han blir Guds ypperste representant på jord.

Darius bygger nå Persepolis for å feire sin egen, Ahura Mazdas og perserrikets storhet. Byen var en skryteby, som først og fremst huset markeringen av vårjevndøgn, *No Ruz*. Bygningene var fargesprakende malt, besatt med edelstener; gulldekkede dører svingte på gigantiske hengsler, enorme gulldraperier og vakre veverier var ment å skulle gjøre de besøkende stumme av beundring og ydmykhet. Ved inngangen til Apanada, en hall stor nok til å romme ti tusen mennesker, viser en utskjæring i stein vinterens løve og vårens gaselle låst i et dødelig basketak, en kamp mellom det gamle året og det nye, mellom godt og ondt. På No Ruz i Persepolis visste perserne hvem de var – et særegent folk, trygt plassert i universets sentrum.

Historisk tagging

For er det en ting som er sikker, så er det at Persepolis som symbol overlevde Aleksander den store, det overlevde de følgende regimene, og det kommer til å overleve Den islamske republikk. Høyst sannsynlig med mange tusen år. Alt du som "moderne menneske" trenger å gjøre

Tagging i
Persepolis.
Foto: Christopher
Grøndahl

er å kaste et blick på taggingen ved hovedinngangen. Her har de britiske styrkene vært i 1802. Her har Stanley fra New York Times vært i 1882 og tatt seg god tid til å risse navn og opprinnelsessted i sirlig seriffskrift. Dette er nyere historie, på ruinene er det fnugg, uttrykk for glemte menneskers ønske om uddødelighet. Hadde vi glemt kong Xerxes hvis han ikke hadde risset navnet sitt inn med gigantiske bokstaver av stein i denne brungule fjellskrånigen? Om ikke annet vil et besøk til Persepolis forhåpentligvis lære deg en smule ydmykhet.

Darius som bakteppe

Majid og Shoreh har satt seg i en steintrapp der relieffer av Darius' erobringer er bakteppe for et lite måltid. De byr oss *sangak*, persiske lefser, honning og noen bokser ZamZam, før tiden har kommet for å sikre at dekkhistoriene deres ikke har for store huller.

Noen kilometer bortenfor kongebyen ligger gravene til fire av de store kongene, blant dem både Darius og Xerxes. Vi får Mohammad til å kjøre oss. Solsteken har gjort setene i Paykanen glovarme. Ved foten av en fjellrygg har en nomadefamilie satt opp teltene sine. Geiter napper i de sparsomme gresstustene mellom rullesteinen. Noen unger i fargerike klær prøver å sende opp en drage i grønn plast. Det er for lite vind.

Det sitter en ensom mann med haken mot brystet i en ensom bod

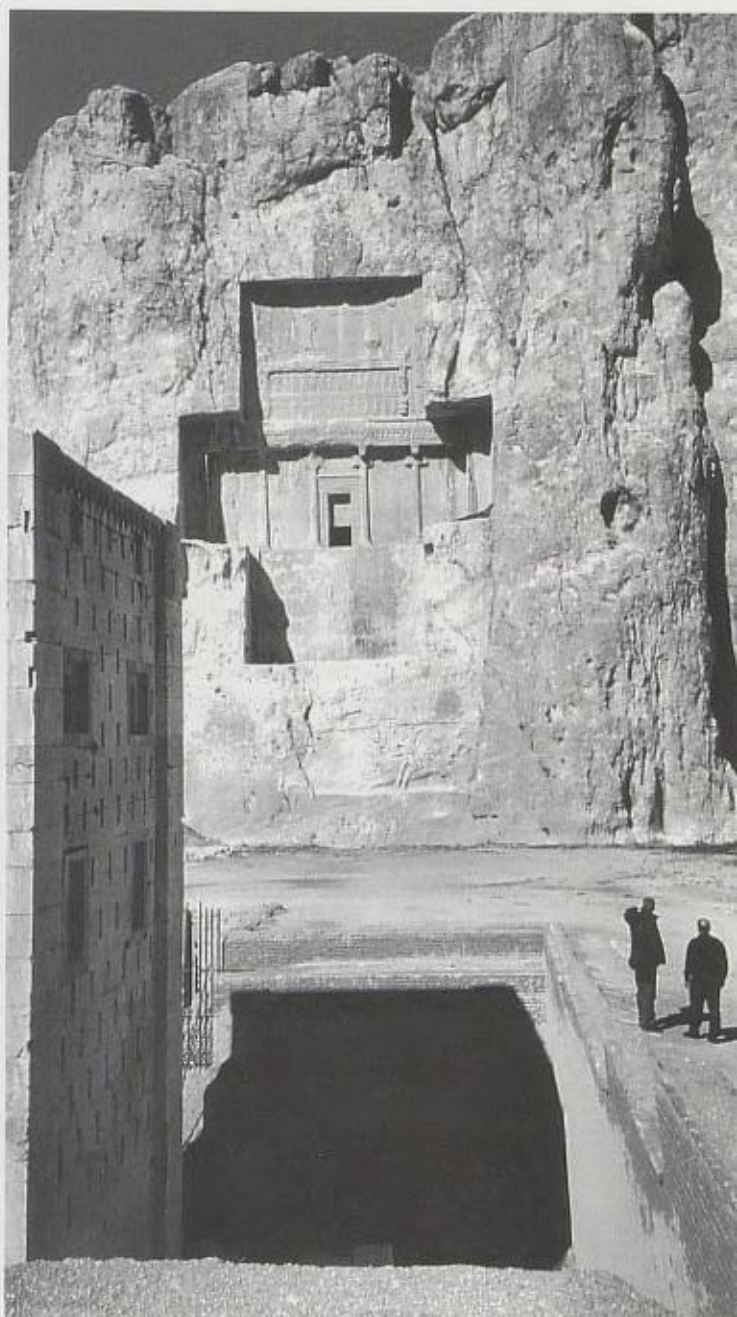
ved enden av parkeringsplassen. Selve severdigheten er skjult av en liten knaus. Mohammad må banke hardt på glasset for å vekke den sovende vaktene. Han river to billetter fra heftet og får sine rialer. Mohammad slipper å betale. "Vi er de eneste her i dag," sier han idet vi klatrer trappene over den lille knausen.

Så ser vi dem.

Fire graver. Hugget inn i klippeveggen høyt over oss. Gravene er formet som digre kors, med mørke åpninger i midten, som leder inn til gravkamrene, der benrestene ble oppbevart etter at gribbene hadde plukket liket rent for kjøtt. Det er en gammel zoroastrisk skikk dette.

I ørkenbyen Yazd ligger zoroaster-helligdommen Stillhetens tårn, der zoroastriske begravelser fant sted helt frem til revolusjonen. I følge zoroastrisk tro er jorden ren, og lik skulle derfor ikke begraves, men bli stilt sittende i disse takløse tårnene, slik at gribbene kunne gjøre jobben sin. En prest satt sammen med liket for å se hvilket øye gribben først mesket seg med. Ble det høyre øye, ville sjelen få en god fremtid. Ble det venstre, så det heller mørkt ut.

Grunnen til at man til slutt kuttet ut dette ritualet i Yazd, var at bebyggelsen hadde krabbet helt inn til foten av fjellet tårnene lå på, og folk i nabolaget ble etter hvert lei av å få likrester dumpet i hagen av løsmunnede åtseletere. Nå for tiden begraves zoroastriene i betongkledder graver, slik at jorden ikke skal forurennes.

Fra kongegravene.
Foto: Arne Svingen

Zoroaster

Zoroastrierne følger den store Zoroaster, som trolig ble født i Mazar-é Sharif i det som nå er Afghanistan. Lite av det han skrev er bevart, og Zoroaster, eller Zarathustra som han også kalles, er nok mest kjent gjennom den tyske filosofen Friedrich Nietzsches bruk av hans person i sitt rabiante *Slik talte Zarathustra - en bok for alle og for ingen*.

Den opprinnelige Zoroaster var vegetarianer og prekte dualisme: den evige kampen mellom godt og ondt. Zoroaster trodde på to prinsipper, *Vohu Mano* (det gode sinn) og *Ahem Nano* (det onde sinn), hver på sin side ansvarlig for dag og natt, liv og død. Begge disse "sinnene" levde side om side både i guddommen Ahura Mazda og i alle levende ting. Zoroastrierne tilber ilden som et symbol på Gud og holder gjerne "evige" flammer brennende i templene sine.

Et av disse ildtemplene finner vi ved kongegravene denne dagen. Et mystisk, lukket firkantet tårn med en serie rektangulære åpninger plassert nærmest tilfeldig utover den knudrete stein-fasaden. Vi spør Mohammad om tårnet og åpningene, men han bare trekker på skuldrene. "Jeg er muslim," sier han. Vi blir stående og kikke på tårnet, kikke på skyggen det kaster utover den digre plassen ved foten av klippen. Kanskje åpningene gjør tårnet til en solklokke, kanskje skyggen ved et gitt tidspunkt på døgnet på én spesiell dag i året avslører en hemmelighet, snedig utpønsket av menneskene som har hugget kongenes gigantiske kors i klippeveggen.

Det er et stille sted. Et godt sted å stå. Plassen ved foten av klippen er på størrelse med tre fotballbaner, dekket av gulgrå grus. Vi er de eneste menneskene på denne store flaten. Klippeveggen gjør oss små, ubetydelige. Det er som selve fjellet ustråler en ro, en visdom. En visshet om at både mennesker og religioner kommer og går. Men at dette fjellet, denne klippen og disse fire korsene blir stående. Vi sier ikke noe på en lang stund. Skyggen av tre menn og et ildtempel kryper sakte over grusen. ■

Martyrenes tidsalder

- en fortelling fra krigen mot Irak

Det er onsdag i Iran og en eller annen sørgedag. Det er nok av martyrer og imamer å ta av, de dør og etterlater seg et rødt merke i kalenderen, om det nå er den zoroastriske, den arabiske, den persiske eller den vestlige kalender vi snakker om, dette røde merket blir stående, og butikkene er igjen stengt, uvisst om det er til glede eller frustrasjon for innehaverne.

Gatene er igjen tomme, jenter i tyveårene går tur i parken i små grupper med dempede stemmer. Hvor kjærestene deres er denne onsdagen, vet vi ikke.

På TVen vises bilder fra krigen mot Irak. En mitraljøse-skytter som blir truffet av et prosjektil gjennom hodet, en ballong som sprekker i en sky av materie, den hodeløse kroppen som faller overende. Bildet går igjen og igjen, som en besvergelse, som noe man aldri helt vil gi slipp på.

“Sånn er det i alle ferier og på alle helligdager,” sier Asad som stirrer på skjermen over sittegruppene i lobbyen.

Ingen glemmer krigen i Iran. Det er disse TV-bildene, som skorpen på et arr man elsker å pille på. Og så er det martyrene, stadig tilbakevendende, som en uendelig rekke lik marsjerende inn fra vest i langsomme, skranglete kolonner, ennå finner myndighetene påskudd til å kjøre lastebillass gjennom gatene.

Som i dag, denne onsdagen. Asad tar oss med til en sentrumsgate for å se prosesjonen av lastebiler. På planene står stabler av kister, kledd i iranske flagg, som rekvisittene i en teateroppsetning eller et film-opptak. Men ingen har strukket kamera-skinner for å følge prosesjonen, folk som stopper opp på fortauene når gravfølget durer forbi, er ikke statister, i så fall er de svært godt instruert, der noen stirrer og andre venter påtatt irritert på at det skal gå over, at gaten igjen skal fylles av Paykaner, at det skal bli kaos og ro.

Ute i gaten, langs bilflankene går det også mennesker, noen av dem med blanke blikk. En hvithåret mann dunker knyttneven mot en av de nederste kistene mens han synger, ordene drukner i duren fra motorene, men det er likevel ingen tvil om hvorfor han beveger leppene. Han er en far. Og i kisten ligger en sønn. Eller noe som kan minne om en sønn. Stadig finnes levninger etter forsvunne soldater i ørkenen. Noen ganger bare døds-merkene som soldatene har båret rundt halsen. Andre ganger beinrester. Hvis det nå er sant. La oss håpe det er slik. At stablene med kister ikke bare er et påfunn, en iscenesettelse. Det holder lenge at de samler dem opp, sparer dem til hver helligdag eller høytid, sender dem gjennom gatene på denne måten, ville det ikke ha vært enda grusommere hvis det ikke var noe i kistene? At de bare på måfå plukket ut navn fra de endeløse listene av savnede og sendte et varsel til en familie som har brukt mer enn ti år på å komme over at det mangler et ungt ansikt ved middagsbordet.

Den tsjekkiske dikteren Ivan Divis sa en gang: "Vi vil ikke ha krig, vi vil ha fred, så vi kan få ødelegge våre nasjoner i ro og mak."

Nabokrangel fra helvete

Krigen mot Irak varte i åtte år, og akkurat som revolusjonen har den berørt hver eneste iranske familie på en eller annen måte. Hassan og alle vi treffer refererer til den som *Den påførte krig*, et slaktermaskineri av en nabokrangel som til syvende og sist handler om en personlig vendetta mellom to mektige despoter: Saddam og Khomeini.

I 1980 angrep Saddam Hussein i engstelse over den politiske utviklingen i nabolandet og i håp om å sikre seg de rike oljefeltene i Khuzestan-provinsen i det vestlige Iran. Han hadde regnet med en rask seier på grunn av den skrøpelige forfatningen Den islamske revolusjonen hadde etterlatt den iranske hæren i. Han tok feil. Han møtte mer motstand

enn forventet. Iranerne greide ikke å stille med samme militære slagkraft, men de hadde noe annet: De hadde et fanatisk religiøst apparat, der ivrige mullaher sørget for stadig nye herskare av offervillige soldater. "Denne krigen er ikke en kamp mellom en regjering og en annen," sa Khomeini etter invasjonen. "Det dreier seg om en invasjon av en ikke-muslimsk araber mot et islamsk land, og dette er et blasfemisk opprør mot islam." Ved hjelp av tilgangen på et stort antall utrente men ivrige soldater, greide iranerne innen sommeren 1982 å drive Saddams styrker tilbake til den irakiske grensen.

Uvennskapet mellom Saddam og Khomeini var ikke spesielt gammelt, men likevel intenst. I utgangspunktet har ikke en sekulær araber så mye vennlig å si en dypt religiøs perser. I tillegg hadde Saddam på sin slue, spissalbuete, snikmorderske vei til makten ofte vært truet av og til dels bevisst spilt på frykten for den shia-muslimske majoriteten i Irak. Nå, etter revolusjonen, ville disse trolig prøve å vinne seg en plass ved kakebordet i Bagdad, godt støttet av ayatollahene i Teheran. Da Saddam offisielt tok over som president i juli 1979, gikk Khomeini ut på radio og kalte Iraks nye hersker for "en av Satans nikkedukker". Et halvt år senere sendte han ut en direkte henstilling til de troende i Irak om å ta til våpen og kvitte seg med Saddam. Dette likte Saddam dårlig, og satte i gang mobilisering mot det han kalte "et rasistisk persisk regime". Han fikk blant annet støtte fra den arabiske befolkningen i Khuzestan, et område som i irakisk geografi heter Arabistan.

Veggmaleri,
Universitetet i
Teheran.
Foto: Christopher
Grøndahl

Martyrdød i skoleferien

Etter tapet av Khuzestan så Saddam hvor det bar, og forsøkte å få til en fredstraktat. Den ble avvist av Khomeini, som hadde satt seg som mål å okkupere de to viktige shia-muslimske byene Najaf og Karbala inne på irakisk territorium. Det hadde gått religion i saken, den var et ledd i

ekspansjonen av den islamske revolusjonen. Krigen fortsatte.

Den forfulgte Mujahedin-bevegelsen så krigen som en mulighet til å opponere mot presteskapet og knyttet vennskapsbånd med Saddam. Det var ikke et klokt trekk, og hjalp de geistlige til å feste et enda strammere grep om iransk offentlighet. For de fleste iranere ble Mujahedin nå et skjellsord, en paria-kaste som hadde gått i ledtog med den onde selv.

Khomeini sto i spissen av et rekrutteringsmaskineri som benyttet seg av en intens religiøs symbolikk paret med blod, blod og atter blod. Krigen ble styrt av de geistlige og var en utmerket anledning til å rekruttere gutter helt ned i tolv års alder til *Basij*, Khomeinis martyr-hird. De som meldte seg, eller ble presset til å melde seg, var som oftest sterkt troende guttunger fra fattige, landsens familier.

Det ble å friste martyrdøden i skoleferien eller i pausen mellom høsting og såing. Ved fronten var Basijene organisert i tilknytning til Revolusjons-garden og kunne lett gjenkjennes ved tilfeldig sammenraskede uniformer, ulike støvler som ofte var plukket av falne ved fronten, og det røde eller gule pannebåndet med sort skrift. I tillegg bar de den symbolske store messingnøkkelen rundt halsen, nøkkelen til paradises porter.

Menneskelige minesveipere

Basijene ble berømt for innsatsen som menneskelige minesveipere i de store angrepene under *Karbala-2*, den andre iranske offensiven. De ble sendt inn først i områder man visste var minelagt. Overlevelseshandlingen var i enkelte avdelinger nærmere null. Når de hadde ryddet en farbar vei ved å sprengte seg selv i luften, fulgte Revolusjongarden og de regulære troppene.

Det ble også utdannet egne sangere som pisket opp stemningen av religiøst hysteri i skyttergravene før slagene begynte. Mange av Basijene ligger nå i de nesten uendelige rekkene av graver på den store martyrkirkegården ved Khomeinis grav.

Krigen ble altså omgjort til en gloriøs fiksjon. Det var ikke en krig om territorier eller oljefelt. Det var en krig om islam. Om iranernes rett til å forbli shia-muslimer i en verden av undertrykkende sunni-muslimer. Mullahene kvernet av gårde på leksen om at alle som dør i en hellig krig blir martyrer. Overalt i Iran finnes ennå bildene av dem. Malt på husvegger. På plakater i midtrabatten på motorveien. I stillingsmontre på flyplassene og i moskeene. Alltid disse fromme blikkene, alltid det mørke helskjegget og det røde panne-båndet med Zahras navn skrevet i sort.

De kaller det Den påførte krig. Den påførte krigen stoppet etter to år. Deretter var den ikke lenger påført. Deretter ble den holdt i live av ayatollahen i Qom. I ytterligere seks år ble det pøst ut soldater til fronten i det som kanskje minnet mest om første verdenskrig, med fastlåste skyttergravskamper og utstrakt bruk av stridsgass. I ytterligere seks år levde byfolket i konstant trussel for fly- og rakettangrep. Krigen ble holdt gående så lenge fordi Khomeini igjen hadde blandet denne miksen av nasjonalisme og religion som gjorde det umulig å forhandle frem en fredsavtale før han hadde styrtet Saddam. "Krig, krig til vi seirer" var

750 000
iranere døde i
denne krigen

regjeringens slagord. Khomeini tviholdt på visjonen om at Den islamske revolusjonen skulle eksporteres til Irak. "Som i George Orwells 1948," sier Asad, og treffer uten å vite det årstallet Orwell første hadde tenkt å bruke som tittel på sin roman. "Det spiller ingen rolle hvem man slåss mot, så lenge det er en krig som krever at befolkningen mobiliserer."

Sjåfør

Møbelsnekker Asad var sjåfør i trentroppen til en artilleribataljon. Han var med på den æresfulle *Karbala 4*-offensiven i 1986, der iranske styrker okkuperte Fao-halvøya ved Gulfen og kom farlig nær Basra, Iraks nest største by. Bataljonen til Asad var på skuddhold av Basra, og sendte salve på salve over byen, men offensiven hadde tæret hardt på Basijene, halvparten av de hundre tusen offervillige var drept i offensiven, og nå hadde ikke Iran styrker nok til å gå inn og ta kontroll over byen.

Asad kjørte rundt med mannskap, vann, mat, bensin, ammunisjon og kanoner. På en av turene, der han fraktet en tropp som skulle tilbake til fronten etter noen dagers permisjon, kom de over en død irakisk soldat ved veien. Han manglet øyne og nese, men ellers var han intakt, satt sånn, oppreist i veikanten. Asad hørte det banket på førertaket, han stoppet, og soldatene krabbet ut, rakte ham et kamera og fikk ham til å ta bilde av dem mens de poserte rundt liket.

I krigens siste fase eskalerte Irak terrorbombingen av iranske byer. Dette økte motstanden mot krigen hos befolkningen, som allerede hadde måttet tåle inflasjon på over tredve prosent i året og en arbeidsløshet på nærmere førti prosent. Det gjorde det ikke lettere at den store Ayatollah Qomi fra Mashhad erklærte at det ikke var sant at man

kom til himmelen automatisk dersom man led martyrdøden på slagmarken.

Asad selv kom tett på den muligheten da han kjørte vann ut til en av stillingene. Han hadde en relativt ny bil og var på vei inn i det han trodde var en støvsky foran på veien. Inne i støvet står det en mann med gassmaske og vinker ham tilbake. Asad lukker vinduene, skrur av lufteanlegget, får snudd bilen og kommer seg ut derfra. Antakeligvis ble han ikke skadet av gassen. Men likevel, ikke lenge etter, får han lungebetennelse i høyre lunge. Han er usikker på om dette har med gassangrepet å gjøre, eller om det rett og slett var mye sen kjøring om nettene med ødelagte varmelegger. Asad blir liggende tre uker på sykehus. Familien hjemme får beskjed om at han er skadet, men ikke mer.

Mens han ligger på sykestuen, begynner den irakiske motoffensiven for alvor. Med utstrakt bruk av kjemiske stridsmidler tar de tilbake Fao-halvøya. Asad ser hvordan strømmen av kortpustede sårede blir brakt inn til sykehuset. Han er en av de få overlevende i sin bataljon.

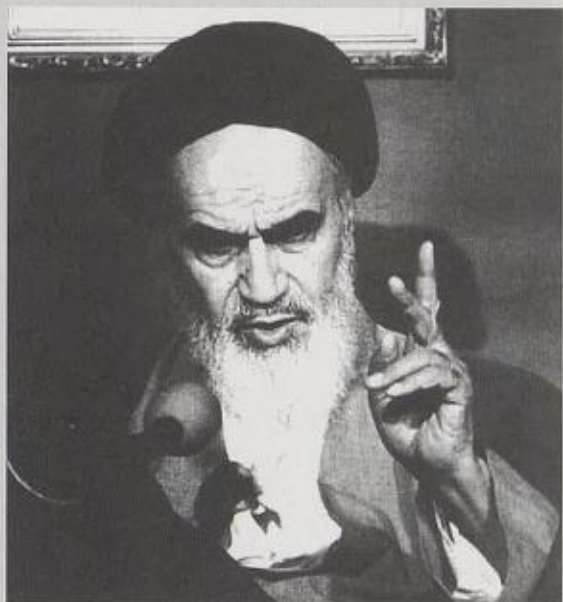
Fred i republikkens interesse

Etter tapet av Fao-halvøya ga Khomeini jobben med å lirke Iran ut av krisen til Ayatollah Rafsanjani, som på den tiden var formann i nasjonalforsamlingen. Åtte års krig hadde brakt Irans frontlinjer tilbake til der de var da det hele begynte. Etter å ha rådført seg med generalene, samlet Rafsanjani daværende president Khomeini og hele den religiøse eliten til en lang og heftig natt, der mulighetene ble diskutert. Konklusjonen var klar: Revolusjonen kunne bare reddes ved å redde nasjonen. Men den endelige avgjørelsen var Khomeinis. I juli 1988 aksepterte ayatollahen surmulende FN-resolusjon nummer 598 som oppfordret til våpenhvile og forhandlinger. To dager senere kom han med følgende erklæring til sine landsmenn: "Jeg har lovet å kjempe til siste åndedrett og til siste dråpe av mitt blod. Å ta denne avgjørelsen var mer dødelig enn å drikke malurt. Jeg underla meg Guds vilje og drakk til Hans tilfredsstillelse. For meg ville det vært lettere å akseptere død og martyrium. Dagens avgjørelse er utelukkende i Den islamske republikks interesse."

Nærmere 750 000 iranere døde i de årene krigen varte. Asad var en av de heldige. Lungebetennelsen reddet livet hans. Han finner frem id-kortet sitt fra tiden som soldat. På bildet er han barbert på hodet og har et fast, bestemt blick rett i kamera. Han spør om vi vil ha mer te. Vi sier at vi ikke ville ha likt å møte Asad i en mørk bakgate på den tiden. Asad smiler. ■

Morbid begravelse

Begravelsen hans er den største verden har sett. Ti millioner mennesker deltok i spektakulære scener av mennesker i hjerteskjærende sorg. Det er sommeren 1989. I 35 graders varme presset de svartkledde sørgemassene seg mot likbåren der den åpne kisten med klimaanlegg lå og alle kunne se revolusjonens leder Ayatollah Khomeini kledd i en *kafan*, det tradisjonelle hvite likkledet. Kortesen begynte sin reise mot martyrkirkegården Behest-é-Sahra, men for hvert steg kastet sørgende seg mot båren for å få en bit av kledet som relikvie. Plutselig tippet kisten og ayatollaens etter hvert halvnakne kropp rullet bortover bakken. Vaktene fra revolusjonsgarden laget en menneskering rundt liket, mens Khomeinis hysteriske disipler fikk lempet kroppen tilbake i kisten. Før menneskemengden klarte å trenge gjennom revolusjonsgardens lenker, dukket et helikopter opp og liket ble heist ut av kaoset. Seks timer senere ble Khomeini begravet i en forseglet aluminiumskiste.

Amerikanske hunder

Khomeini markerte seg tidlig som en usedvanlig veltalende motstander av sjahens regime, og ikke minst av sjahens tunge relasjoner med amerikanerne. Et vennskapsbånd som på et tidspunkt førte til at amerikanske statsborgere fikk immunitet mot kriminelle handlinger i Iran. I en av sine taler hisset Khomeini opp menneskemengden med følgende resonnement: "Hvis noen overkjører en amerikansk hund, vil de bli tiltalt. Hvis sjahen selv kjører over en amerikansk hund, vil han bli tiltalt. Men skulle en amerikansk kokk kjøre ned sjahen, kan ingen tiltale ham. Altså er et iransk liv mindre verdt enn en amerikansk hund."

Fra paradiset i jumbojet

Den 1. februar 1979 vender Khomeini tilbake til Teheran i en chartret jumbojet fra Air France. En shiittisk forretningsmann punget ut med et depositum på tre millioner dollar for å få flyet, forsikringen og besetningen i orden. Det var en dag med uhemmet religiøs jubel, en gledesdag som trolig savner sidestykke i moderne tid. Om Mahdi, den skjulte imam, faktisk var kommet tilbake etter elleve hundre år, kunne begeistringens neppe vært mer intens. Folk ropte: "Profetens sjel vender tilbake: Paradisets porter har åpnet seg igjen! Martyriets time er kommet!" og andre ekstatiske utbrudd – selv om den rivaliserende ayatollah Shariatmadari sardonisk bemerket at ingen vel hadde kunnet tenke seg at den skjulte imam skulle komme tilbake i en jumbojet. Da Khomeini fikk høre denne replikken, moret han seg ikke.

■ ACEM
NORSK YOGA-SKOLE

youngfeelelsen

Acem yoga
40 års erfaring

yoga.no
23118700

Bryllupsdag

Zayandeh renner slik en byelv skal, mektig og lydløs.
Bare dager tidligere var den en puslete å.
Regnfallet har tvunget demningens sluser opp, og nå
trekkes esfahanerne ned til stiene langs vannet.
Blant dem er Jafar og Azar, smilende, hånd i hånd.
Det står "nyforelsket par" med store bokstaver over de
strålende ansiktene. De er fetter og kusine - og gift i dag!
De hentet beviset for en time siden! Uten ekteskapspapiret
ville de aldri turt å vise seg sammen offentlig.
Nå kan de leie, kysse, klemme.

Selv om festlighetene skal foregå uken etter, kan de i dag regne seg som mann og kone, Jafar og Azar. "Det er den lykkeligste dagen i våre liv," supplerer Jafar, og så ser de på hverandre og smiler mer. "Det er så deilig å kunne fortelle det til noen," sier Azar.

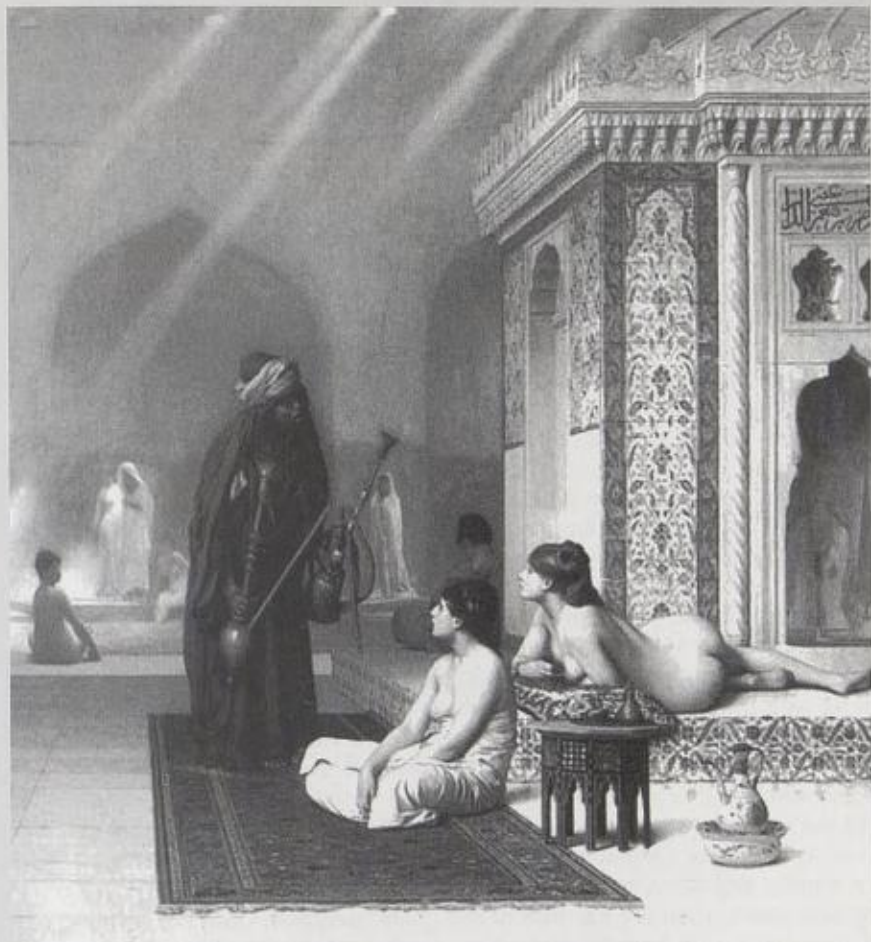
Som fetter og kusine har de kjent hverandre siden barneårene. De var praktisk talt naboer, før Azars familie flyttet fra Teheran til Esfahan. Da Jafar begynte på universitetet i Kashan, omtrent halvveis mellom Teheran og Esfahan, dro han for å besøke familiegreinen i Esfahan. Det var forelskelse ved første gjensyn. Siden har de holdt daglig kontakt per mail eller telefon, og Jafar har reist ned fra Kashan for korte møter med Azar, alltid med hennes familie til stede. Men i dag, denne vakre, småkjølige vinterdagen med elven duvende forbi, kan de vise sin kjærlighet for hele verden. Jafar forteller at de har valgt hverandre, og ja, de har blitt oppmuntret av familien, men hadde de ikke elsket hverandre, ville de sluppet å gifte seg med hverandre. Så de kunne gifte seg med hvem de vil? "Selvsagt ikke," forklarer Jafar, "men det spiller liten rolle så lenge den jeg elsker står her."

Azar er filolog, og Jafar synes det skal være opp til henne om hun vil gå ut i arbeidslivet. Azar ser overrasket på ham, enten har de ikke diskutert dette, eller så har Jafar skiftet mening. Skal vi dømme etter vårt timelange møte, framstår Azar som tilbakeholden, men hakket skarpere enn sin nyslåtte ektemann.

Vi spør Jafar om han kanskje kunne tenke seg et par koner til med tid og stunder, og det er som om vi skulle ha fortalt en vovet vits. Når latteren stilner, skjønner vi at det ikke er en problemstilling. Det kan synes umulig å finne menn som bedriver flerkoneri, omtrent like vanskelig som å få menn til å innrømme at tanken har slått dem.

Jafar og Azar representerer et heldig iransk gjennomsnitt: Fra middelklassen, med god utdanning, moderne tanker og oppdatert kunnskap, men også uten umiddelbare ønsker om samfunnsomveltning eller kritiske tanker rundt islams lover. Om de store demonstrasjonene kommer, innrømmer Jafar at han kommer til å holde seg hjemme, og hvem vet, snart får han kanskje familie å ta vare på. Azar sender ham et flørtete blick. Selv om det vanligste ordet for ekteskap i islam - *nikah* - faktisk betyr "samleie", er det å kunne leie hverandre i full offentlighet mer enn nok for i dag. Jafar skal reise tilbake til Kashan i løpet av noen timer, resten skjer etter bryllupssermonien.

Vi foreviger dem foran elven, gir dem en norsk naturkalender som første bryllupsgave, og noen uker senere dumper det ned en mail fra Jafar som forteller hvor mye møtet betydde for dem akkurat denne dagen. Er de fortsatt lykkelige? Overlykkelige. ■

Baron von Kotzebues beretning om kvinnens stilling i Persia anno 1817

I det Herrens år 1817 reiser den tyske baronen Moritz von Kotzebue sammen med en russisk delegasjon på vennskaps- og handelsvisitt i Perserriket. Kotzebue gir senere ut sine memoarer fra reisen. Kotzebue er svært rystet over det han lærer om kvinnens stilling i Persia:

Konene, av hvilke vi har sett flere underveis tross den fryktelige asiatiske skinnsyke, har en meget heslig kostume. Uhyre brede pantalons henger til hælene, en sort kledning når til knærne, det hele er innviklet i et slør. Ansiktene er nevetykt malte.

De fornemmere er naturligvis innviklet i slør og sjal, de fattige i bomullstøy. Deres hele higen og tragten går ut på å behage mannen; da nu 50 eller 60

koner søker å gjøre hinanden æren stridig, så kan man vel tenke seg hva der forefaller i et sådant serai (harems).

Omennskjønt man kan kalle seraiene en ubekjendt verden, for intet menneske erfarer hva der foregår, og den kone, som gjør det første skritt derinn, har for evig frasagt seg verden, har man dog leilighet hist og her å erfare noe om disse.

Allerede seraiets bygningsart er sådan, at man ikke endogså kun i avstand kan kikke derinn fra noen høyde. Hoveddøren blir bevoktet av gilding (evnukker), de øvrige betjenter er fruentimmer. De arme koner som hater hinannen til døden, losjerer så tett ved hverandre, at den ene ikke kan tale et ord uten at den annen hører det, der kan altså ikke engang være konfidens imellem dem, så gjerne de kanskje utgjød sin kummer, for naboersken gir bestandig akt og forteller det siden til manden. Synger den ene for å fordrive kjedsomheten, så bjeller den anden henne, og hun gjør det igjen.

Den som bringer en sønn til verden, får ærenavnet kone, og bilder seg ikke lite inn derav, og vil spille en rolle imellem de andre, men disse skriker: Vi er likeså gode, og får rett av mannen, da de i alminnelighet er skjønnere og yngre.

Kort: den arme kone er tvungen til å tilbringe den hele dag med pynt og sukk i det glade håp, at hun om aftenen kanskje skal være den lykkelige valgte.

Fra sikker hånd har jeg erfart følgende: Ved religion og skikk er mannen ikke alene forpliktet til å underholde og kle sine koner på det beste, men også å gi dem anseelige lommepenger; der gives koner som samler disse lommepenger, nekter seg mangan liten luksus, og siden hemmelig oversender mannen det samlede ved gildingene. Hun er da sikker på å bli valgt. Således selger mannen seg til sine egne koner. Man tenker seg hvilken moralitet der må herske i et sådant harem.

Til ulykke blir barna ennu i deres 8de eller 10de år hos mødrene. Hva ser, hva hører de der? Ikke sjelden brukes de til ved sin uskyldige bønn å bevege pappa til å erindre seg deres møter. Om det er mulig i et serai å spille intriger, vil jeg just ikke påstå, men jeg har hørt at der gives eksempler, også har jeg allerede noen malerier som forstiller sådant.

Når mennene formedelst krig eller andre ting er lenge fraværende, så kan man tenke seg hva som må foregå i et harem, det er da ikke umulig å bestikke gildingene, isærdeleshet, skulle sådanne intriger bli foretatt med blinde folk, som selv ikke vet hvor hen de er komne og som i en kjelder blir pleiet, til man finner leilighet til atter å utlade dem. Med gildingenes tillatelse må det være meget lett. Konene er meget bange for sine menns sunnhet, for dør mannen, så blir de alle på livstid innesperret.

Et barn som inntil sitt 10de år daglig ser denne levemåte, eller blott morens pynten og streben efter sanselige gleder, kan ved intet bånd knyttes til sine foreldre. Gutten trer ut av haremet i den store verden og noen år derefter søker han mulige leiligheter til å forføre sin fars koner, hvortil mødrene selv ikke sjelden er ham behjelpelige. Man har eksempler derpå, og det er derfor forbudt for barna å se sin mor mer.

Nu nok om disse avskyeligheter, jeg hadde kanskje gjort bedre i slett ikke å se inn i denne såkaldte ubekjendte verden, men da det nu engang er skjedd, så må enhver leser med meg takke Gud for at han er født i et land, hvor konen er høyt aktet.

Teksten er hentet fra den danske utgaven av Kotzebues beretning, utgitt på Beekens forlag, København, 1820.

Overlevelse

Skal jeg pusse skoene dine?

Vil du kjøpe batterier?

Har du noen slanter?

Skitne unger flokker seg omkring oss, noen ler, andre spør uten innlevelse, alltid håndflatene bedende fram foran oss.

Gatebarna er uten unntak afghanere som har dukket opp med urolighetene i nabolandet. Også voksne menn med brunbarkede, markerte ansikter står i klynger og bruker det meste av dagen på å se livet passere forbi.

Det er arbeidsledige, papirløse afghanere, de som har kommet seg ut av flyktningeleirene ved grensen og ikke eksisterer i noen statistikker.

Det er ikke lett å få endene til å møtes, men noen vet råd. Najib er en av de driftige sjelene. Livet i Kabul under Taliban var så vanskelig at hele familien besluttet å rømme. Først kom de seg over fjellene til Quetta i Pakistan, men familien fant seg ikke til rette. "Det er det skitneste stedet jeg noen gang har sett," sier Najib. De pakket sine få eiendeler og bestakk seg over grensen til Iran, unngikk flyktningeleirene og kom seg på en buss til Esfahan.

Det er vanskelig å se for seg den gutteaktige 22-åringen med sekstitalsslugg og lyseblå vindjakke som beskjegget Taliban-kriger med tradisjonelle klær og turban på hodet. Han er en av de heldige afghanerne som har klart å få seg arbeid. Nå lager han kunstig peisved.

Men Najib har større ambisjoner, han vil studere medisin og kunne returnere til Afghanistan som lege. Som et ledd i denne ambisjonen har han begynt å lære seg engelsk, og etter fire måneder snakker han bedre engelsk enn 95 prosent av den iranske befolkning. Under armen har han en bok til medisinstudiet. Men bare de med offisielle papirer kan komme inn. "Uten papirer får du ikke papirer," forklarer Najib enkelt. Derfor engelsk. Målet er et utenlandsk universitetet. Hvor som helst, til og med Pakistan, selv om det er skittent der. Er det skittent i Norge?

Som papirløs er han stadig på utkikk etter politiet, tar de ham er det Afghanistan neste, og der får han ingen legeutdanning. Najib går alltid rundt med en god slump penger på seg, i håp om å bestikke seg ut av en arrestasjon. Politiet tar seg sjelden bryet med å sjekke afghanerne, men man vet jo aldri.

Det er ikke bare jobben i peisbedriften som betaler seg. Najib beskriver seg uten blygsel som en ekte "loverboy". Han forteller oss med overbevisning at han har et harem av kjærestere. Ikke afghanske, men iranske. "Jeg kan snakke som en poet, deklamere dikt for dem, de faller for det," forklarer han, og legger til at iranske menns romantiske unnlåtelses-synder gjør det lett for ham.

I følge Najib vet kjærestene at han er fattig, og gir ham penger. Noen av kjærestene har han bare for sex, men det finnes en favoritt, han vet bare ikke om hun har vunnet hjertet hans fullstendig. Afghanske jenter må jobbe hele tiden, de har ikke penger, og de gir ham ikke sex. "Som flyktning må man gripe de mulighetene situasjonen byr på."

Flere afghanske gatebarn kommer bort til oss og spør om de skal pusse våre semskete sko. Najib gir dem noen mynter. "Jeg skulle ønske

Gategutter i sørlige Shiraz. Foto: Christopher Grøndahl

jeg kunne gjøre noe for dem,” sier han og forteller at de er foreldreløse, som oftest har moren reist i håp om at iranerne vil ta seg av barnet. De fleste ender som gatebarn, et tidligere ukjent fenomen i den islamske republikken, og antallet har vokst dramatisk i det siste. Selv anslår han at det finnes 100.000 afghanere bare i Esfahan, og legger til at de tross alt har det bedre enn afghanerne i flyktningeleirene. De bor i leiligheter, flyktningene bor i telt.

Vi stopper på et gatehjørne og Najib peker ut for oss hvem som er afghanere, og det viser seg å være langt flere enn gjengene vi til nå har klart å identifisere. “Det er lett å se, man må bare ha et trenet øye,” sier han. “Vi hilser ikke på hverandre. Vi forsøker å gjøre oss minst mulig synlige i gatebildet.”

Han er bekymret for hjemlandet, men mener at alt som har skjedd der siden 11. september, har vært til det bedre. Likevel er han ikke optimist: “Den dagen de utenlandske styrkene reiser, kommer vanskelighetene til å fortsette.” Selv bodde han ikke langt fra Bin Ladens kompleks i Kabul, men så ham aldri, han var for godt bevoktet. Iblant kunne man se kolonner av Bin Ladens firehjulstrekkere brase gjennom gatene, og da gjaldt det å komme seg unna så fort som mulig. “Jeg drømte at Bin Laden hadde kommet seg over grensen til Iran,” sier Najib og gjør en grøssende bevegelse med skuldrene. ■

Den kalde årstiden

Irans sittende president Mohammad Khatami brukte en kjent strofe fra samtidspoeten Forough Farrokhzad som slagord for sin gjenvalgs-kampanje: "Jeg vil hilse solen nok en gang". Forough var kontroversiell både under sjahen og under ayatollaene. Hun er aldri tatt helt inn i varmen, men det at den kvasi-liberale Khatami bruker en strofe fra henne, er et ganske ubludt frieri til de intellektuelle. "Forough uttrykker fremfor noen den dystre tungheten jeg tror mange føler i dagens Iran," sier en Teheraner vi snakket med. Forough døde i en bilulykke 14. februar 1967. Da var hun 32 år gammel. De følgende strofene er oversatt fra samlingen *La oss tro på den kalde årstidens begynnelse*:

Og dette er meg
En ensom kvinne
Ved den kalde årstidens begynnelse
Ved den gryende oppfatningen av klodens
forurensede eksistens
Og himmelens enkle, fuktige fortvilelse
Og disse sementerte hendenes maktesløshet
Tiden fløy
Tiden fløy og klokken slo fire
Slo fire
I dag er den tretti-første dagen i desember
Jeg har blitt innviet i årstidenes hemmeligheter
Og jeg forstår øyeblikkenes ord.
Frelseren er begravet i sin grav
Og jorden, den gjestmilde jorden
Inviterer til ro.

Tiden fløy og klokken slo fire

Vind blåser i smugene
Vind blåser i smugene
Og jeg tenker på blomstenes parring
På knopper med tynne anemiske stengler
Og på denne trette tuberkuløse tiden
Og en mann som passerer de våte trærne
En mann hvis blå årer
Kryper frem
Som døde slanger fra begge sider av strupen

Trekker igjen opp
Den blodige stavelsen i forstrukne tinninger
- Hallo!
- Hallo!
Og jeg tenker på blomstenes parring.

[...]

Vind blåser i smugene
Dette er ødeleggelsens begynnelse
Den dagen da hendene dine gikk i stykker, blåste vinden
Elskede stjerner
Elskede papirstjerner
Når de trekkes over himmelen, begynner løgneren
å blåse
Hvordan kan du søke tilflukt i nedtråkkede
profetens vers?
Vi strakte ut hånden på samme vis som de døde
for tusen år siden
Og så ville solen være dommer over
tilintetgjørelsen av våre døde kroppar
Jeg er kald
Jeg er kald og det er som om jeg aldri skal bli varm igjen
Min venn! Min eneste venn! "Hvor gammel
var den vinen?"
Ser du
Hvor tung tiden er her
Og hvordan fiskene gnager på huden min
Hvorfor lar du meg alltid hvile på havdypet?
[...]

gjendiktning: Christopher Grøndahl basert på Ismail Salamis engelske utgave (Zabadankadeh, Teheran 2001)

når alt blir kortere og kortere
 og kjappere og kjappere
 og morsommere og morsommere
 og hipper og hipper
 og mer og mer rocka -
 kan det være godt å trekke pusten
 og lese
 gå en tur med tankene
 lufte dem
 la dem få noe å gnaske på

ET GAVEABONNEMENT TIL DEN SOM ER GLAD I Å LUFTE TANKENE?

DU KAN BESTILLE ABONNEMENT, GAVEABONNEMENT OG

ENKELTNUMRE ENKLEST PÅ TLF **23 11 87 00**

ELLER DYADE.NO

BESTILLINGSSLIIPP PÅ SIDE **64**

DYADE

nr. 2 1997

nr. 2

Mannen Peer Gynt
og hans kvinner

NRK
RADIOTEATRET

Et dramatisk dikt

Henrik Ibsen: *Peer Gynt*

DYADE

nr. 1998

Henrik Ibsen og Brand Gynt
For barn og foreldre

henrik ibsen

Henrik Ibsen: *Brand*

DYADE

nr. 1999

nr. 1999

**Gud lever
Gud dør**

Op oppveksten har vært et stort tema.
Hvordan er det vi har lært livet om?

NRK
RADIOTEATRET

Jobs bok

Jobs bok

dyade

Arne Garborg
i vår tid

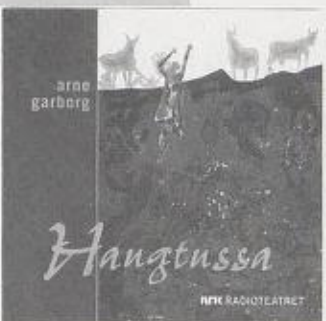
Carl Gustav
M. 1884-1885
M. 1886-1887
M. 1888-1889

Arne Garborg
M. 1890-1891
M. 1892-1893
M. 1894-1895

Arne Garborg
M. 1896-1897
M. 1898-1899
M. 1900-1901

Arne Garborg
M. 1902-1903
M. 1904-1905
M. 1906-1907

Arne Garborg
M. 1908-1909
M. 1910-1911
M. 1912-1913

Arne Garborg: *Haugtussa*

NRK RADIOTEATRET

dyade

Les og hør!

Med en kombinasjon av lyd-drama på CD fra NRK Radioteatret og et temahefte av tidsskriftet *Dyade* kan du få spennende opplevelser og føde for tanken.

Du kan høre en forestilling og lese om tolkninger, bakgrunn, sammenhenger.

Du får mer ut av å lese - og mer ut av å høre

Også Henrik Ibsens *Keiser* og *galileer* finnes på CD.

Dyade kan du bestille ved å bruke slippen på side 80. Eller over nettet: **dyade.no**

CD-ene får du i bokhandlene eller på **nrk.no** **lydbokforlaget.no**

livstlyst

Acem kommunikasjonskurs

utvikler

emosjonell kompetanse

konfliktmestring

samspill og samarbeid

selvinnstikt

empati

ledelse

arrangeres en
gang i året
- i mai/juni
acem.no
23118700

Du finner det meste i Dyade.
Tidsskriftet for deg som ikke
leser tidsskrifter.
Reflektert, men ikke tungt.
Tankevekkende, men ikke innfløkt.
Kanskje litt på tvers av tidens
selvfølgelige tanker.

Hvert hefte belyser ett tema.
Som abonnent er du derfor
med i en liten bokklubb.
For mindre enn 200 kroner
får du fire hefter i året.
Du kan også bestille enkeltnumre.

Ring 23 11 87 00
Fax 22 83 18 31
e-post: dyade@acem.no
Hjemmesider: dyade.no

Jeg bestiller:

- Abonnement på
4. nr. pr. år kr. 190
- Bok om Acem-meditasjon
Stillhetens psykologi kr. 95
- Boken *Personlig produktivitet* kr. 145
- Boken *Tal bedre* kr. 145
- Boken *Stress - arbeid - kjærlighet* kr. 95
- Godt grønt*. Kokebok for vegetarmat. kr. 95
- For kropp og sinn*. Vegetariske
basisoppskrifter kr. 95
- Gratis brosjyre for Acems kurs

Følgende temahefter av Dyade:

.....
.....
.....

Navn:

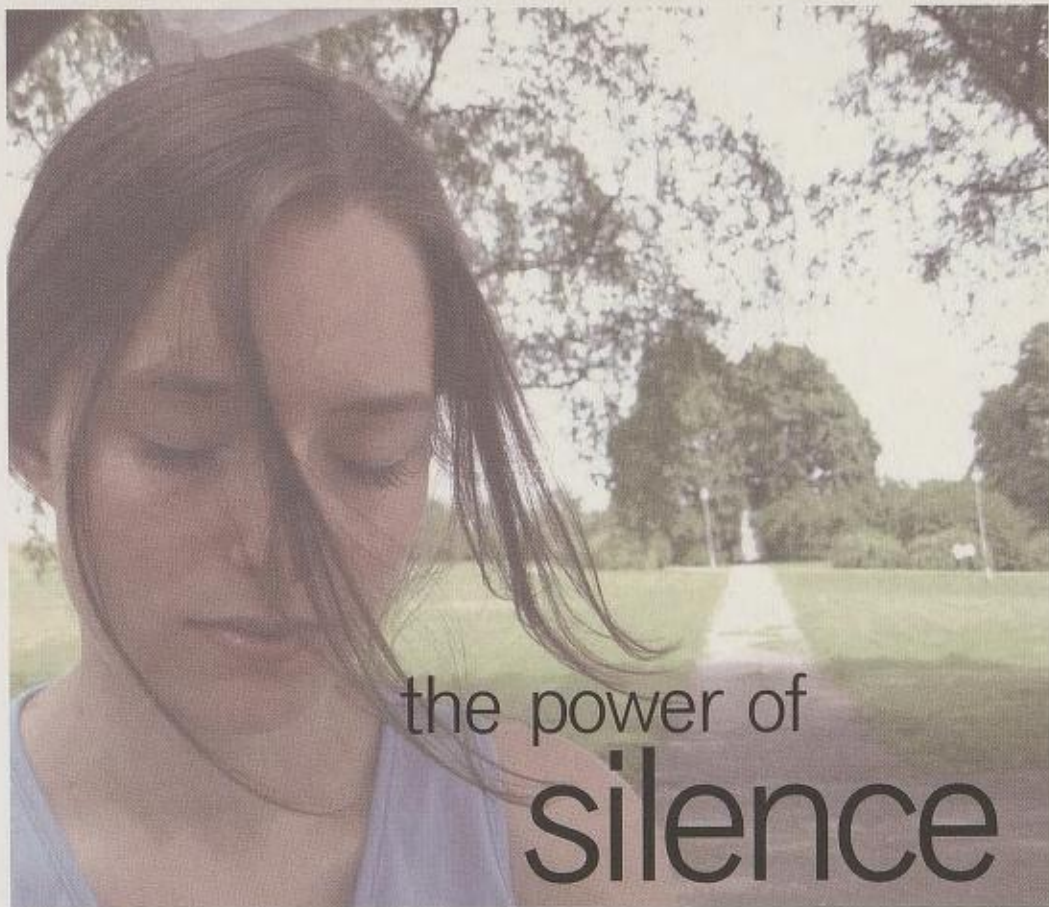
Adresse:

BREV

Kan sendes
ufrankert i
Norden.
Adressaten
vil betale
porto.

SVARSENDING
AVTALE NR. 126000/95PB

Postboks 2559, Solli
NO-0202 OSLO
NORGE

the power of
silence

avspenning og overskudd

Kroppen trenger trening.
Sinnet trenger også trening
for å mestre stress og utfoldelse,
nærhet og følelser.
Du kan trene sinnet daglig med

acem-meditasjon

acem.no

tlf 23118700

dyade

Postboks 2559 Solli
0202 Oslo

På den amerikanske presidentens liste står et nytt navn: Iran. Man spør seg: Kommer presteskaperet i Teheran til å lide samme skjebne som tyrannen i Bagdad?

Iran er et land rikt på kultur, olje og intellektuell kraft. Likevel kjemper de fleste iranerne hardt for å holde hodet over vannet.

I dette *Dyade* byr vi på noen bilder fra et Iran i forandring. Vi får små glimt inn i familieliv og hverdag. Vi møter menneskene som berøres av de store politiske forandringene. Hvordan de tilpasser seg, til tross for historiens stadig skiftende regimer.

Det iranske flagget har en stilisert representasjon av ordet Allah formet som en tulipan (et symbol på martyrdom). ALLAH AKBAR (Gud er stor) er gjentatt 11 ganger langs det røde og det grønne båndet.

DYNAMIC MANAGEMENT - BILL DEFERRING